

**A magyar és a globális
kültgazdasági trendek
2022 végén**

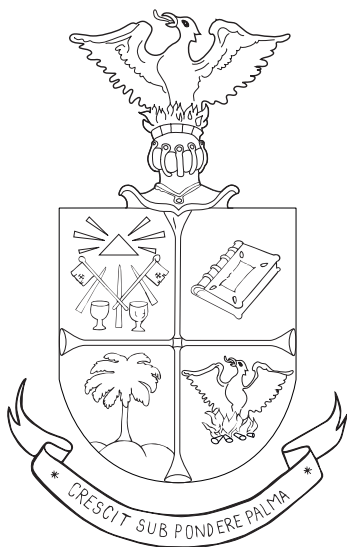

A magyar és a globális külgazdasági trendek 2022 végén

A konferencia előadásainak szerkesztett változata

Szerkesztette:

BECSEY ZSOLT LÁSZLÓ

Budapest, 2023

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Patrocinium Kiadó

© Szerzők, 2023

ISBN 978-615-6637-00-0

ISSN 2560-0974

A tanulmánykötet e-változatban elérhető az alábbi internetes helyen:

<https://ajk.kre.hu/index.php/945-karoli-tanulmanyok-a-gazdasag-es-tarsadalomtudomanyok-korebol-i.html>

A Konferencia a Károli Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara rendezésében került sor 2022. december 7-én

Helyszín: KRE BTK Buda Béla terem

Kiadja

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter, dékán

és

Patrocinium Kiadó

Felelős kiadó: Hegedűs Botond László, ügyvezető

TARTALOMJEGYZÉK

Becsey Zsolt

A konferencia szervezője és házigazdája 7

Szuchy Róbert

Megnyitó 11

Becsey Zsolt

A magyar külgazdaság súlypontjai az előző konferenciák megállapításainak fényében 15

Pleschinger Gyula

A magyar monetáris politikai helyzet regionális összehasonlításban 33

Bod Péter Ákos

Helyzetünk regionális tükrében 47

Garai Péter

A trieszti kikötőfejlesztés – a regionális logisztikai láncok tükrében 63

Sass Magdolna

A magyar külgazdasági helyzet, irányok a szakértő szemével 71

Vakhal Péter

Globális értékláncok Kelet-Európában az elmúlt három évtizedben, különös tekintettel Magyarországra 81

BECSEY ZSOLT, A KONFERENCIA SZERVEZŐJE ÉS HÁZIGAZDÁJA

Hölgyeim és Uraim!

Először is nagyon szépen szeretném megköszönni mindenkinek, hogy személyesen eljött rendezvényünkre. Nehéz 2-3 évet éltünk át, és azt is látom, hogy még most is sok olyan esemény kerül megrendezésre budapesti szakmai körökben – és így a Magyar Közgazdasági Társaságnál (MKT) is –, ahol még mindig visszaköszönnek az internetes rendezvények megszokásai. Magam annak vagyok a híve, hogy személyesen rendezzük meg a találkozókat, mert a helyszíni jelenlét teszi lehetővé a közvetlen kontaktust, az előadókra való összpontosítást, a hallgatóság részére pedig a közvetlen kérdésfeltevést. Nem utolsó sorban a személyes kapcsolatokat is így lehet igazán jól ápolni.

Korábban, amiről majd szót ejtek a következő a bevezető előadásomban, többször rendeztünk különböző fókuszú külgazdasági konferenciákat, ami lehetőséget adott arra is, hogy a régi nagy „Külügyesek és Külkeresek” az ilyen alkalmakkor összejöjjenek. Ezért is küldtem szét a meghívót az MKT-n keresztül is, illetve az előző konferenciák résztvevői e-mail listája alapján. Mindenki, aki szeretne eljönni, az legyen itt, részvételi előfeltétel vagy díj nélkül. Regisztrációt is csak a szervezési előrelátás és elérhetőség miatt kértünk.

Mint házigazda és moderátor bemutatkozom: Becsey Zsolt László vagyok, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója. Korábban a Külügyminisztérium kötelékében szolgáltam, mint magyar EU diplomata, voltam COREPER nagykövetünk, majd magyar EP képviselő és magyar külgazdasági államtitkár, később közlekedési helyettes államtitkár. Mondhatnám, hogy elősorban a korábbi külgazdasági államtitkári mivoltomban vagyok itt elsősorban, ez is a fő területem a felsőoktatásban.

Már négy konferenciánk volt korábban a hagyományteremtés jellegével, majd három év szünet következett, miután magam határoztam

úgy a COVID bezárások alatt, hogy csak személyes jelenlétű konferenciákat rendezünk. Szakértők bevonásával és alapvetően külgazdasági jellegű kérdésekben tanácskoztunk és most is tanácskozunk arról, hogy hol tartunk, merre vezet az utunk, és merre tart a világ. Igyekeztünk most is szakmai kiegyensúlyozottsággal összeállítani a programot és meghívni az előadókat. A mostani konferencia is ebből a szempontból kiegyensúlyozott, kifejezetten csak a szakmai nézőpontokat felelősen bemutató személyeket hívtam meg, és kértem föl az előadásra. Sajnos az utolsó 2 nap ért a hír, hogy a kormányzati külgazdasági vezetők, akik igent mondtak mindig arra, hogy személyesen is részt vesznek az eseményen, egyéb elfoglaltságaik miatt végül most nem tudtak itt lenni.

De azt is el kell mondjam, hogy a régiókkal foglalkozó helyettes külgazdasági államtitkár, – akivel korábban dolgoztam együtt –, delegálta maga helyett dr. Garai Péter urat, aki a trieszti kikötő magyar projektjéről fog a projektcég vezetőjeként előadást tartani, aminek nagyon örülünk, mert ez a projekt a szakma számára teljes homályban van. Hallottunk róla, hogy a megvalósítás elindult, megvette a magyar állam a területet, hogy átalakítsa. Különböző szándékok vannak közzájön, nem tudjuk pontosan, hogy technikailag jelenleg hol tartunk, most hallhatjuk. Felkértem előadásra volt közgazdos évfolyamtársamat, Sass Magdolnát is, aki a hagyományosan Világgazdasági Kutatóintézetként ismert –, illetve annak mostani, más feladatokkal bővített formációjának – igazgatója. Nagyon képzett, és kifejezetten külgazdasági szakember.

A mai konferencián körünkben üdvözölhetem Pleschinger Gyulát is, a Magyar Közgazdasági Társaság elnökét, az MNB Monetáris Tanácsának tagját, aki egyébként Vakhall Péterrel együtt visszatérő meghívottam. Elnök úr még a pandémia előtti konferencián tartott egy nagyon izgalmas előadást, akárcsak Vakhall Péter. Engem nagyon megtisztel jelenlétével és előadásával. Természetesen monetáris környezetünkről és helyzetünkről fog beszélni. A téma közérdeklődésre is számot tart, önmagában is izgalmas a mostani, kissé zaklatott monetáris környezetben.

Bod Péter Ákos professzor úr, volt jegybankelnök és ipari miniszter is elfogadta a felkérésemet, és regionális összehasonlításban tart előadást külgazdasági helyzetünkről, versenyképességünkről.

Vakhal Péter előadónk, aki kutatási igazgató a Kopint Társaságban, és a Corvinus Egyetemen is tanít, két területen nagyon erős. Az előző konferencián ebből az egyik kutatási témájáról beszélt, ami versenyképességünk korszerű mérését és összehasonlítását illeti, a másik talán még erősebb témája, hiszen ő gyakorlatilag a delegált „Doktor Agyunk” az értéklánc folyamatok nemzetközi kutatásában, különböző nemzetközi projektekben is. Erről fog most előadást tartani. Én mindenkit arra kértem, hogy csak 20-25 percesek legyenek az előadások, így maradjon idő arra is, hogy ha valaki a hallgatóságból kérdéseket akar intézni, vagy kommentárokat tenni, az erre alkalmat kaphasson. Ezért is pótolhatatlan a személyes részvételű konferencia, mert mindenki egy akadémiai szintű közvetlen kapcsolatba kerül az előadókkal, tehát bármit lehet kommentálni, kérdezni. Ennyit szerettem volna bevezetőként elmondani a mai előadóról.

További technikai megjegyzésem, hogy fölvevessük a mai előadások hanganyagát. Az előadók közül már mindenkit megkérdeztek kollégáim, így beleegyezésükkel körbeküldhetjük a résztvevőknek a bemutatott diákat, legépelhetjük a hanganyagot, amit itt szóban elmondtak, és szerkesztés után kötetet tudunk belőle készíteni, azt is közkinccsé tehetjük – papíron és elektronikusan.

A szokásoknak megfelelően, amit 2017-ben honosítottam meg, a soron következő konferenciánkon – most 3 év telt el a COVID miatt – az előző konferencia kötetét papírformátumban is megkapják a résztvevők, és aki fönt van az e-mail listán, az már korábban megkapta e-mailben és e-book formában az előző konferencia kötetét. Ma megkapják az itt lévők a 2019 őszi konferencia anyagát kötetben, és a következő konferenciánkon pedig a mai kötetet. De a konkrét kötet elektronikus linkjét már hamarabb szétküldjük Önöknek.

Egyébként, ha valaki kér még 1-2 példányt bármelyik korábbi költségvetési konferencia kötetünkből, akkor az mindig van, tehát lehet kérni még plusz példányt is. Bármikor letölthetőek a konferenciakötetek a következő linkről:

<https://ajk.kre.hu/index.php/945-karoli-tanulmanyok-a-gazdasag-es-tarsadalomtudomanyok-korebol-i.html>

Rendezvényünk teljesen nyitott, a sajtó képviselőit is meghívtuk a konferenciára. Mindenki, aki előad, kérdez, beszél, az tudja – számomra

Becsey Zsolt, a konferencia szervezője és házigazdája

---

evidens módon –, hogy minden elhangzott gondolat nyilvános, hiszen azért jöttünk össze, hogy minél több embert elérjünk a szakmai körökben, amibe nekem az újságírók is beletartoznak.

Külön is szeretném megköszönni a karunkon dolgozó a technikai-marketinges kollégáknak a szervezést, három év kényszerszünet után ez egy nagy pillanat. Az a véleményem, – és a programot is így állítottuk össze –, hogy a szakmai konferenciáknak az a dolguk, hogy ne csak a fontos külső szempontokat világítsák meg, hanem arra is mutassanak rá, ami magyar sajátosság – főleg, ha ez probléma –, és azon gondolkozzunk, hogy mit lehet jobban tenni.

Sok szeretettel üdvözlöm dr. Szuchy Róbert urat is, aki az Egyetem vezetésének nevében van itt, vezetőként és oktatóként is. Jelenleg az egyetem oktatási rektorhelyettese és a hagyományoknak megfelelően szeretném felkérni arra, hogy néhány szóval üdvözölje, mint a helyszínt adó házigazda egyetem magas vezetője, a megjelenteket. Rektorhelyettes úr, tied a szó!

Szuchy Róbert, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatási rektorhelyettese

MEGNYITÓ

Jó napot kívánok, mindenkit nagy szeretettel és tisztelettel üdvözlök a mai alkalommal. Külön tisztelettel köszöntöm Elnök urat, Vezérigazgató urat, valamennyi professzort, a meghívott vendégeket, a sajtó képviselőit, valamint külön köszönetem fejezem ki Becsey tanár úrnak a mai szervező munkájáért.

Látni kell, hogy nehéz időszakon vagyunk túl, és újra jó, hogy együtt vagyunk, és újra közösen tudunk konferenciákat tartani. Most február óta személy szerint – csak a pontosítás kedvéért – az oktatási rektorhelyettesi portfóliót viszem itt az egyetemen. Előtte az Állam- és Jogtudományi Kar oktatási dékánhelyetteseként funkcionáltam, azóta pedig az egyetemnek a működését próbálom elősegíteni innen, a rektori hivatalból Trócsányi László rektor úr mellett.

A Károli Gáspár Református Egyetem viszonylag fiatal egyetem, és nézzük csak, milyen kötődéseink vannak a gazdálkodás tudományához. Persze, gazdasági kérdések minden szakterületen felmerülnek, hol több, hol kevesebb mértékben. Nyilván a gazdasági jog és a gazdaság összefügg, hiszen a jogászok támogatják a közgazdászok munkáját, de nyilvánvalóan az egyetemen a tudományos munkának a művelése, és a tudományos munkának a megvalósítása az elsődleges.

Látni kell azt, hogy az egyetemünk egy fiatal egyetem, éppen ezért a képzési portfólió is viszonylag új, hiszen, ha belegondolunk, a jogi kar több mint huszonöt évvel ezelőtt került megalapításra, és az azóta eltelt időszakban a gazdálkodástudományi képzések, illetve a gazdasági kérdések is előtérbe kerültek. Körülbelül 10 évvel ezelőtt kezdtük meg először a gazdálkodás és menedzsment képzésünket, amelyen széles létszámban vettek részt a hallgatók, mind nappali, mind levelező tagozaton, illetve felsőfokú szakképzést, kereskedelmi marketing, és más hasonló

képzéseket is indítottunk. Ez a fajta terület is egy inkubáció színhelye volt, hiszen nyilván egy kart alapítani rendkívüli nehézségekbe telik, számos professzort meg kell győzni arról, hogy igenis van jövője a gazdasági képzésnek, hiszen a gazdasági képzés szakembergárdáját, ezeket a professzorokat kell meggyőzni arról, hogy egy új helyre, új intézményhez csatlakozzanak. Őszintén, nem egy egyszerű dolog. De ezen munkálkodtunk, és a jogtudományi kar valóban „kiinkubált” egy-egy csapatot, hiszen van két, talán kicsit testvér-intézet a jogi kar profiljától némileg eltérő jelleggel; egyrészt egy gazdálkodási vezetéstudományi intézet (volt GVI), valamint egy társadalomtudományi és nemzetközi tanulmányok intézete (TNTI), ahova a nemzetközi tanulmányok kapcsolódnak.

Egy hosszas mérlegelést követően, idén megszületett az a döntés az egyetem vezetősége részéről, hogy tegyünk egy lépést a gazdálkodástudományi fejlesztés irányába. A jogtudományi kart kinőve, miután az kiinkubálta ezt a képzést megfelelő oktatói létszámmal, egy nagyjából másik egyetem kis karainak megfelelő méretű gazdasági képzéssel (mind hallgatói, mind oktatói létszámot tekintve), önálló életre keltettük a gazdálkodástudományi karunkat. Azzal, hogy két olyan tudományterületet, amely valóban fontos, különösen egy egyház, illetve a szociális misszió számára, de önmagában talán egy kicsit kevésbé életképesek, külön vettünk és így a jogi kar profilját tisztítottuk, ahol alapvetően meghagytuk a jogtudomány, illetve a nemzetközi tanulmányok részét, és a gazdálkodástudományi kart összevonva a szociális és egészség tudományi karunkkal, egy új néven (GESZK: Gazdaságtudományi, Egészségtudományi és Szociális Kar) folytatjuk a munkát ezen a területen.

Miért fontos ez? Hiszen azt gondoljuk, hogy a gazdaság-, gazdálkodástudomány mellett azok a képzések, ahol vannak szinergiák a kutatások és a gyakorlat között, itt megtalálhatóak. Mondok még egy példát. A református egyháznál működik a Református Szeretetszolgálat, komoly szociális misszióval, kórházakkal, betegellátással, sok olyan dologgal, amely alapvetően szociális kérdéseket vet fel. Nyilvánvaló, hogyha valaki szociális intézményt vezet, elengedhetetlen, hogy rendelkezzen olyan tudással, ami gazdasági kérdéseket érint. Ilyen típusú kutatásokkal, ilyen típusú kérdésekkel próbálunk a piacon megjelenni, és ilyen jellegű tudást próbálunk a hallgatóknak átadni. Egyrészt abból a célból, hogy saját

intézményeink számára képezzünk egy új, jövőbeli generációt, másrészt pedig azért, hogy az ilyen típusú tudás iránt érdeklődők, hallgatók számára egyfajta lehetőséget teremtsünk. Egyúttal az átalakulást követően, a kar viszonylag profiltiszta gazdálkodási karként tud majd működni, és bízunk benne, hogy a tudományos élet és a kutatás terén is egyre jobban fog tudni kibontakozni a munka egy ilyen önálló intézményen belül.

Tisztelettel köszöntöm intézetigazgató asszonyt, Zakar Andreát, aki vezeti továbbra is a jogi karon belül a nemzetközi tanulmányok intézetét (TNTI), amelyen belül a különféle nemzetközi külügyi ismeretekről kezdve egészen a klasszikus nemzetközi jogi területig sok kérdéskör ez alá az intézet alá tartozik. Valamint ne feledkezzünk meg arról, hogy Becsey tanár úr is a jogtudományi kar állományába tartozik a szétválást követően is, hiszen ő is a nemzetközi tanulmányok intézetének a docense. Itt is nagyon fontos, hogy olyan szakirányú továbbképzésekkel is rendelkezünk, mint például a gazdasági szakdiplomácia, amely gyakorlatilag töretlen népszerűséggel kerül megtartásra, ha jól számoltam, lassan már 8 év óta. Persze, a helyzet mindig változó, de azt gondolom, nagyon fontos, hogy egy ilyen típusú képzést hosszú távon is fenn tudjuk tartani. Mindenesetre bizakodóan tekintünk a jövőbeni számokra.

Nagy dolog és nagy lehetőség, hogy a tudomány krémjét, kimagasló szakembereket meg tudunk szólítani, és ennek keretében ma itt tudnak lenni akár előadóként, akár hallgatóként is.

Nyilvánvalóan a célunk az, hogy terjesszük és népszerűsítsük a gazdasági területünket, gazdasági képzéseinket, és színvonalas, gazdag rendezvények segítségével lehetőség szerint a gazdálkodástudományi, a külügyi terület, a diplomácia területén is próbáljunk meg nem csak oktatni, hanem egyúttal konferenciákat, illetve színvonalas tudományos rendezvényeket megtartani, mint ahogy ez a mai nap is meg fog történni.

Egyúttal bizakodóan tekintünk a jövőbe, remélhetőleg az új karunk, a GESZK, az ősztől egy új épületben fog megjelenni. Jó esélyünk van erre, így gyakorlatilag a gazdálkodástudományi szociális és egészségügyi képzésünk talán végre méltó helyre fog kerülni az elkövetkezendő időben.

Egyúttal nagyon-nagyon köszönöm, hogy ma itt lehettem, nagyon-nagyon jól sikerült konferenciát kívánok. Nem szeretném a szakmától az értékes időt rabolni, hiszen azt tudjuk, s talán megértettük, az időből

pénzt bármikor tudunk csinálni, hiszen a közgazdászok azt tudják, hogy kell pénzt csinálni. De az idő az, ami elfogy, véges és pótolhatatlan, úgyhogy nem is szeretném tovább szaporítani a szót.

Mindenkinek hálás köszönetem, hogy eljöttek hozzánk, szerény falaink közé, és egyúttal gratulálok a szervezőknek. Köszönöm a szervezést, az intézet munkáját, és még egyszer kiváló konferenciát kívánok a mai napra!

Sajnos, nem tudom végighallgatni az előadásokat adminisztratív teendőim miatt, de majd örömmel hallgatjuk, vagy visszanézzük a mai események történéseit.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

**Becsey Zsolt, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és
Jogtudományi Karának docense**

A MAGYAR KÜLGAZDASÁG SÚLYPONTJAI AZ ELŐZŐ KONFERENCIÁK MEGÁLLAPÍTÁSAINAK FÉNYÉBEN

1. Előző konferenciáink

Az előző konferenciákon Magyarország akkori külgazdasági helyzetét elemeztük. A nyitó konferenciánk **2014 decemberében** volt, ahol a lehető legszélesebb témakörből vetettünk fel kérdéseket. Az MNB-nek ezúton is megköszönöm azt a megtiszteltetést, hogy bármikor hívtuk konferenciáinkra a jegybank vezetőit, eljöttek és elmondták a szakmai álláspontjukat. A magyar közgazdasági és külgazdasági konferenciák centrumában vannak és csapatemberek. Akkor még külügyi államtitkárként eljött régi kollégám, Íjgyártó István úr is, aki éppen most költözik haza Kijevből, de itt voltak például a régi nagy miniszteri garnitúrából a demokratikus rendszer alapító miniszterei, Jeszenszky Géza és Kádár Béla is. Nagyon jó pódiumbeszélgetést vezetett le Szajlai Csaba, a kitűnő szakújságíró.

Balogh Ádám – akivel együtt voltam államtitkár még a 2. Orbán kormány alatt –, MNB alelnökként beszélt a monetáris politikáról. Akkor az igazi vita a 2014-es év végén az ország orientációja volt. Már elindult a keleti nyitás hulláma, Paks2 már alá volt írva, de még nem kezdődött el a beruházás, ahogy lényegében még ma sem. A keleti nyitással kapcsolatban többen kifejtettük véleményünket, inkább csak arra hívtuk fel a figyelmet, hogy a keleti nyitás csak a túlzott nyugati monopolizált kapcsolat oldására megfelelő, de nem szabad túlértékelni szerepét a magyar külgazdaságpolitikában.

A második konferencián, melynek címe „A magyar külgazdaság helye a gazdaságpolitikában” volt és **2017 májusában** került megren-

dezésre, szintén nagyon rangos szakmai előadók szerepeltek kitűnő témákkal. Mellár Tamástól – versenyképességi kérdések és beruházáspolitikánk ezirányú szerepe –, Martonyi Jánoson át – új világkereskedelmi tendenciák, ebben az adatok forgalmának kiemelkedő szerepe – Balázs Péterig – az EU válaszáton, milyen forgatókönyvek szerint haladhat tovább és ebben mi a magyar szerep – bezárólag hallhattunk elemzéseket. De itt volt Palotai Dániel MNB kutatási igazgató, Palócz Éva (a Kopint-Tárki vezetője), vagyis egy nagyon kimagasló csapat vonult föl. Akkor már elemeztük a pénzügyi válság után mögöttünk álló 4-5-6 évet, azzal foglalkoztunk, hogy igazából van-e orientációváltás, mennyire eredményesen sikerült mélyíteni – nem igazán – a magyar hozzáadott érték arányát a gazdasági teljesítményünkben és főleg az exportunkban. Már ekkor nagyon hangsúlyozottan merült fel az, hogy milyen területeken tudtunk bekapcsolódni a nemzetközi folyamatokba, előbukkant az összeszerelő ország szindrómája és annak minden haszna és veszélye, és hogy milyen példákat láttunk a fejlődőből a fejlett világba való felemelkedésre az elmúlt évtizedekben.

Akkoriban helyeztük bele magunkat egy új európai és globális perspektívába Martonyi János, Balázs Péter, illetve Mellár Tamás professzorok révén. Annak nagyon örültem, hogy mindenki száz százalékban szakmai megközelítésű volt és ezzel a szakmaisággal közelítettük meg helyünket az EU-ban is. Csak emlékeztetőül: akkor még a legendás öt változatos EU útiterv volt napirenden, hogyha valaki még visszagondol a 2017-18-as évekre, és bennünket az foglalkoztatott, hogy milyen uniós mélyülési folyamat alapján kell majd elhelyeznünk a magyar külgazdaságpolitikát, de egyáltalán a magyar gazdaságot. Fontos vezérmotívuma volt a második konferenciának az is, hogy a külgazdaság miben tud segíteni a gazdaságpolitikának, a gazdasági növekedést hogyan tudja támogatni. Palócz Éva nagyszerűen vázolta fel a külkereskedelem szerepét ebben, a sikeres felzárkózási modelleket pedig Palotai Dániel révén láthattuk. Hasznos és előre mutató konferencia volt, akkor kezdünk azzal foglalkozni – főleg Mellár akadémikus úr révén –, hogy a privát gazdasági szféra beruházási képessége hogyan áll (akkor nem túl jól, főleg a termelékenységet emelő technológiai beruházás terén) és azt hogyan tudnánk stimulálni.

A harmadik külgazdasági konferenciánkat **2018 novemberében** gróf Bethlen István tanár úr emlékének ajánlottuk, aki előtte távozott közülünk, és a nemzetközi képzésünkön is tanított. Ezen a konferencián a versenyképességgel foglalkoztunk.

Olyan fajsúlyos személyiségek vonultak föl, mint többek között a ma is itt szereplő Pleschinger Gyula úr. Szokásos magas színvonalán adott elő Chikán Attila is. Andor László főleg a humánfaktor oldaláról ismertette helyzetértékelését, ő köztudottan ebben tapasztalt. Az egész versenyképességi helyzetünket – ha valaki utólag elolvassa az előadásokat, láthatja – Chikán Attila tanár úr a nemzetközi versenyképességi paraméterek és felmérések alapján a nem túl előkelő, de akkor még Európában közepes helyre helyezte.

Az utolsó, a COVID előtt röviddel, **2019 őszén** megtartott konferencián (az előzőhöz hasonlóan a Lurdy Központban) volt az a pillanat, amikor a szolgáltatás kereskedelmet vettük – mint a szakmai köztudatba lassan berobbanó témát – górcső alá. Akkor meg is jegyeztem, hogy miniszteri és más magas rangú személyek is úgy beszélnek általában a külkereskedelemlről, mint ha az csak áruforgalom lenne. Holott pont a 2000-es évektől kezdve tudjuk, hogy a szolgáltatás kereskedelem, annak nemzetközi kereskedelmi vonatkozása is egyre fajsúlyosabb és szerepe egyre jobban nő. Hogy mi mit tudunk kihozni a szolgáltatás terén a külkereskedelmi lehetőségekből – itt nem csak a turisztikát kell ez alatt érteni, a fuvarozás is számunkra kimagasló fontosságú –, kulcskérdés és fontos a sikeres helytállás. Itt volt a humánügyi eladók sorában Szalai Piroska a fővárosi vállalkozásfejlesztés területéről – sok az ígéretes szolgáltató start-up – vagy éppen Mosóczi László közlekedési államtitkár. Mert ennek a területnek van különleges szerepe abban, hogy a külső egyensúlyt tartani tudjuk.

Közlekedési szolgáltatásaink exportja kapcsán nem véletlenül született meg a Lois Macron (Macron törvénye), amit akkor a francia gazdasági miniszter – később kétszeres köztársasági elnök – hozott be a köztudatba; ezt kritizálták nyugaton még a 2010-es évek közepén is a kötelező helyi minimálbért követelve sofőrjeinknek. Megnéztem 2022-re vonatkozóan az első három negyedéves magyar szolgáltatási külkereskedelmi mérleget, rekord pozitívumot a közlekedés hozott megelőzve még a lábadozó turizmust is.

Még valami megmaradt számomra a korábbi konferenciáinkról, ez pedig az egyensúly témája. Ez a kérdéskör emlékeztet a kilencvenes évekre, amikor (az EU csatlakozást tárgyaló aranycsapatunk tagjai, akik velem együtt vitték végig a csatlakozási tárgyalásokat, talán emlékeznek rá) volt egy mondás, miszerint, hogy „mindig öt évre vagyunk az EU-tagságtól”. Ezt Chirac, francia elnöknek mondta Hanna Suchozka lengyel miniszterelnök a sokadik ígélet után. Konferenciáinkon említettük, hogy most is van egy ilyen mozgó célpont, vagyis mindig öt évre vagyunk a magyar államháztartási egyensúlytól. A szakma és a jegybank is mindig mondja, hogy már jó volna, ha utol is érnénk a célt. Végül is ugyan öt évre voltunk a kilencvenes évek közepén az EU-tagságtól, de 15 év alatt a végén csak sikerült utolérni a kívánatos célt. Azt remélem, hogy a következő 10 évben ez az államháztartási egyensúly is késve, de meg fog valósulni.

Foglalkoztunk még a korábbiakban is vele, illetve bemutatásra került az utolsó konferenciánkon a magyar külgazdasági koncepció. Sajnálom, hogy Bihari Katalin helyettes államtitkár asszony nem tudott eljönni a mai konferenciánkra, – ami sürgős teendői miatt bárkivel előfordulhat –, ugyanis akkor indították el a COVID előtt azt a visszarendeződési folyamatot, amikor a régi ITDH-hoz hasonlóan egy kiszolgáló állami ügynökség formájában helyeztük el a kereskedelemfejlesztést, és a rövid életű (de cserébe sok pénzt felemésztő) Nemzeti Kereskedő Ház Zrt-t meg is szüntettük. Helyette jött létre a HEPA (exportpromóciós) ügynökség, a már korábban létező HIPA (már az ITDH feldarabolása óta, szűk tíz éve létező befektetésösztönző) ügynökség, melyek azóta is végzik a társadalom számára oly fontos állami ügynökségi tevékenységüket és remélhetőleg ez sikerrel is jár majd. Köztudott, hogy a tízes évek eleje óta létezik egy hosszú koncepcionális vita. Magam például Parragh László MKIK elnök úr figyelmét felhívtam arra, hogy a kereskedelemfejlesztés állami és nem pedig germán típusú kamarai feladat; a magyar kamarai körökben ez egy állandóan felmerülő kérdéskör, remélve, hogy ezt a külgazdasági promóciós ágat a kamara decentralizált módon, a vállalatokhoz közelebb állva jobban kezeli.

Volt is ezzel kapcsolatban az állam és a kamara házasságára egy kísérlet az előző évtized közepén, ez volt az említett Nemzeti Kereske-

dőház Zrt. (NKH Zrt.), de úgy látom, hogy mintegy 13 milliárd forint elköltése után, visszatértünk az ügynökségi modellhez és úgy döntötünk, hogy nem közvetlen saját számlás kereskedéssel, helyi, időnként vitatott partnerek vállán fogjuk a nehéz helyekre, (ahol a keleti és a déli nyitás, és a divergencia számunkra fontos területei vannak) az exportpromóciót megoldani, hanem állami szolgáltatási feladatként. (Az előző konferencián került bemutatásra ezek utódlása regionális központokkal, a külgazdasági attasék megnövekedett hálózatával.) Úgy látom, hogy ez az intézményi struktúra lényege most is.

2. A magyar külgazdasági pozíció változásai 2019 után

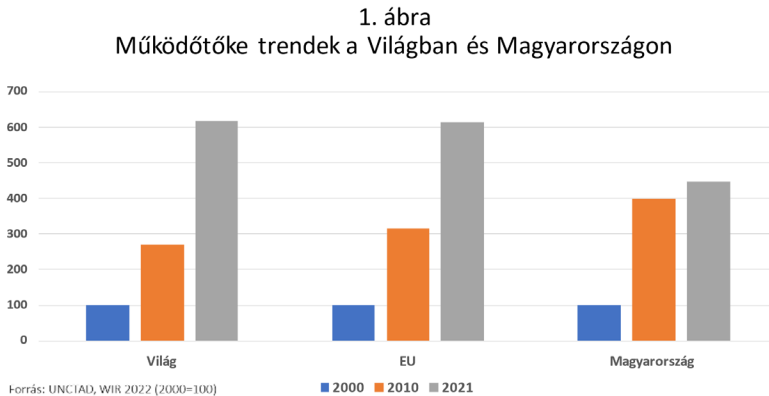
A változások alatt témánk szempontjából azt értjük, hogy van-e minőségi fordulat az ország örvendetes mennyiségi fölzárkózása mögött. (Felzárkózás alatt az EU átlagot, valójában az EU centrumországait kellene érteni a keleti és déli periféria nélkül.) Számomra ez egy állandó vizsgálendő kérdés, és most már úgy látom, hogy szinte minden – PR szempontokat nélkülöző – szakértő számára is az. Mert nem az un. jó időkben derül az ki, hogy a mennyiségi felzárkózás mögött áll-e vagy sem minőségi felzárkózás. Nem az a kérdés, hogy válság idején hogyan kezeljük hirtelen a krízishelyzetet (bár itt is mellé lehet fogni), hanem hogy gazdasági békeidőben hogyan tudunk valóban fölzárkózni, mekkora lesz az ezért hozott valutaleértékelési és egyensúlyi áldozat. A COVID alatt némileg torzult helyzetek jelentek meg, de elég jól megmutatja, hogy hol vagyunk regionálisan erősek.

Folyamatos vita bontakozik ki erről, hiszen attól függően, hogy milyen mutatókat elemzünk, vagy milyen – gyakran kiragadott – értelmezések kerülnek előtérbe, aszerint nagyon jók is tudunk lenni, időnként meg rosszak is, akár regionális sereghajtók közé is kerülhetünk. Valamennyire én is érintem ezt a témát, például, hogy a magyar hozzáadott érték hogyan változott, de ennek fő előadója Vakhá Páter lesz.

Ránézünk arra is, hogy mi volt a Brexit hatása az utolsó konferenciánk óta. Volt-e – abban az időszakban, amíg a COVID miatt be voltunk zárkózva – trendforduló abban a kérdéskörben, hogy miként alakult a keleti nyitás, sikerült-e valamit előre haladni azzal a reménnyel,

azzal a kívánt diverzifikációval, amit a kétezres évek második évtizedében egyre többször és többen előhoztak. Hogy attól a már látszó visegrádi modelltől, amelyik a 80 százalékban FDI-tulajdonolt kereskedelmi export és egyéb (pl. munkaerőexport) vonatkozású függőségben van az Európai Uniótól, hogyan szakadjunk el és próbáljuk ezt a hatalmas függést, amely egyébként európai uniós szinten is nagyon magas, (tehát az EU alapító tagállamoknál is magasabb a belső piaci függés) lazítani.

Bevezetésként csak nagyon röviden térek ki a működőtőke (FDI) mozgási trendekre. (*ld. 1. ábra*)

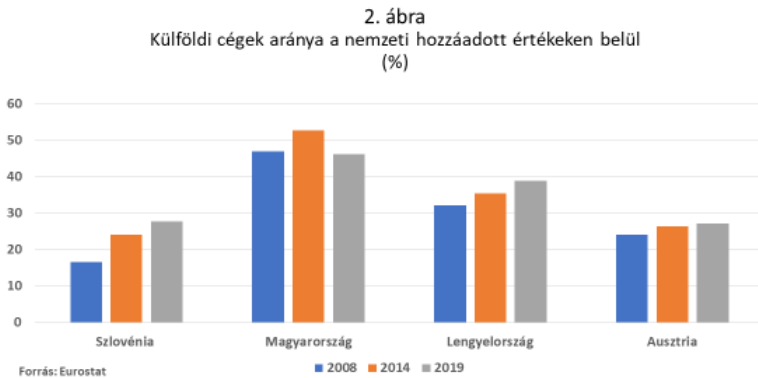
Az ábrán a Világ, az EU és Magyarország vonatkozásában láthatjuk a bejövő működőtőke (IFDI) állományokat. Már 2019-ben is említettem (és úgy látom, hogy a COVID alatt se nagyon változott a trend), hogy a működőtőke állomány a világban a 2008-10-es válság után lassan elkezdett újra visszafejlődni, bár nem a korábbi nagy lendülettel, mint amikor a pénzügyi válságba beleszaladtunk 2007-08 körül. Úgy látom a felmérések alapján, hogy Magyarországon a működőtőke állomány gyakorlatilag a százmilliárd dollár körül befagyott. Én két következtetést tudok ebből levonni. Egyrészt a trend az, hogy előbb-utóbb az exporton belül a magyar tulajdonú export hányada, ha lassan is, de nőni fog. Hiszen nálunk nem nő rakétaszerűen az említett külföldi működőtőke állomány, amelyik emelné a külföldi beruházóink export-

ját a 2019 előtt már jelzett 80% arányról és nem lesz például 87% az exporton belül, mint például a szlovákoknál.

Tehát ez az egyik fontos következménye a működőtőke állomány stagnálásának. A másik hatás egy makrogazdasági szempont, azaz, hogy nem kalkulálhatunk azzal, hogy a működőtőke állomány tölti a jegybank tartalékait. A kilencvenes évektől, ahogyan futott fel a hazánkban lévő működőtőke állomány, úgy tudtuk a folyó fizetési mérleg hiányt, a teljes fizető képességünket fenntartani. Volt olyan kormányunk, aki eladott mindent, amit lehetett, amikor stabilizálni akart, ez egy örök vád Bokros Lajos ellen, de 2005-06 körül is voltak nem mindig szükséges, vagy áraban történt eladások, de ez most nem a mai elemzés tárgya. Azt hiszem, hogy arról azonban tudomást kell, hogy vegyünk, hogy ilyen értelemben a külföldi fizetőképességünket a beáramló működőtőkével most már 4-5 éve nem tudjuk tartani, részben a nemzetközi tendencia, részben a már beindult profitkivonások, részben – és ez örvendetes is lehet – a magyar működőtőke kihelyezések felfutása miatt. Külföldi befektetők portfolió vásárlásai persze megtörténnek, de azt is előbb-utóbb eladják, eladhatják, ellentétben az itteni gyárépületekkel. Mindez felértékeli a másik egyoldalú, nem adósság teremtő tőkebevonást, az EU-ból érkező nettó tőke-transzfer szerepét, ez a kettő az, amelyik nem generál adósságot jelentő hitelt. Amit fel lehet venni devizában magas hozammal, mint a 70-es 80-as években, de azt is tudjuk akkoriból, hogy a gyerekeinknek-unokáinknak majd kamatostul vissza is kell fizetni. (Főleg, ha nagyon nagy kamattal kell felvenni.) Ez abból a szempontból lényeges, hogy ha nincs új és tovább futó működőtőke beáramlás, az azt jelenti, hogy a GDP-hez képest ennek az állománynak az aránya egyre jobban csökken, most már hetvenöt-hatvannyolc százalékra. Mi, és a hasonló modellként működő visegrádiak (főleg a szlovákok) nem kalkulálhatunk azzal, ami az ír vagy a szingapúri csoda volt, hogy a GDP két-háromszáz százaléka megy rajtunk keresztül, így a súrlódásból (is) jól megélnék.

Az egész visegrádi modellnek szerintem most egy mérföldkövéhez, mondhatjuk zsákutcájához jutottunk, főleg, ha nem tudja az FDI-t kiváltani az EU forrás.

A modell jellegzetességeként megnéztem a külföldi cégek arányát az előállított nemzeti hozzáadott értékeken belül. (ld. 2. ábra) Azért vettem ide összehasonlításra Ausztriát és Szlovéniát, mert régióinkból kiegyensúlyozott helyzet volt náluk az elmúlt három évtizedben és nem FDI függő, de versenyképes modellt alakítottak ki a kilencvenes évektől fogva az egymást követő kormányok.

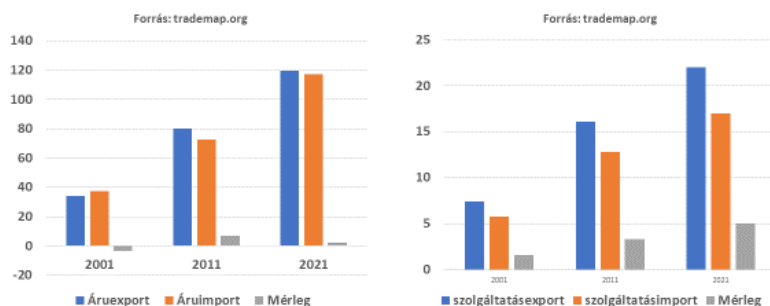
Nyilvánvalóan jóval kisebb az említett két országban a külföldi cégeknek a hozzáadott értéken belüli aránya. Magyarország az egyik legmagasabb aránnyal rendelkezik ebben a vonatkozásban, a visegrádiak közül ideraktam a mérete miatt is visegrádi különutas Lengyelországot, hiszen a szlovák és a cseh arány is hasonló a magyarhoz. Az értékek nálunk 48-50% körül mozognak, valamennyivel csökkentek. (Ez, mint említettem, a növekvő exporton belül a növekvő magyar tulajdonú cégteljesítménynek is teret adhat.) Azzal, hogy a működőtőke beáramlás állománya gyakorlatilag stagnál, valamit haladhatunk előre a saját tőkeképzésünk terén is. Megjegyzem, hogy a nyitott Németország vagy Ausztria, vagy más nyugat-európai ország esetében a hozzáadott értékben a külföldi cégek csak 20-25%-ot képviselnek, van még hova fejlődünk a centrum felé vezető úton. (Ebben az előbbiekben említett írek a nyugati kivételek, náluk is a keleti periféria arányai láthatók.) Szlovénia esetében kiemelendő, hogy a 2009-10-es pénzügyi válság

A magyar külgazdaság súlypontjai az előző konferenciák ...

után az EU-IMF tandem egy privatizációs csomagot kényszerített legkisebb szomszédunkra, ezt vitték végig 2018-19-ig; hamarosan kiderül, hogy az arány náluk tovább nő-e vagy megmarad a „centrumszerű” 30% alatt.

A harmadik trend ábra Magyarország áru és szolgáltatási külkereskedelméről (*ld. 3. ábra*) szól.

3. ábra:
Magyarország áru és szolgáltatásforgalma
(Mrd euró)

A szolgáltatásforgalmat párhuzamosan vizsgáltam a hagyományos áruforgalommal. A 3. ábrán a baloldalon az áruforgalomnál látható, hogy a pénzügyi válság – és az EU-ba való belépés – előtt az áruforgalmunk passzívumot mutatott, (a szolgáltatás már akkor is ellensúlyozta ezt!), de a pénzügyi válság után megugrott, majd lassan 2017-től 2021-re elfogyott az áruforgalmi aktívumunk, ami még a tízes években jellemzett bennünket. Mivel az orosz-ukrán válság miatt 2022-23 rendhagyó helyzetet hoz az energiainportunk értékének növekedése miatt, igazán majd 2024-től látjuk azt, hogy a külső „saját” egyensúlyunkat, a folyó fizetési mérleget egyenesbe tudjuk-e állítani. A folyó fizetési mérleg magja, az áruforgalom, 2022-ben legalább 8 milliárd eurós veszteséget könyvelhet majd el; felsejlik a nyolcvanas, de a kilencvenes évek külső finanszírozási rémképe. Ez azt jelzi, hogy míg 2021-ben még gyakorlatilag nullszaldós volt a mérleg, 2022-re már jelentősen mínuszos lesz,

remélhetőleg 2023-24-ben a mínusz csökkenni fog, majd megszűnik, ha megfelelő az adaptációnk.

Ugyanakkor a szolgáltatás kereskedelmünk szépen nő, és aktívumot is tudunk hozni, még ha a 2019-es csúcsteljesítménynél nem is tartunk. Továbbra is azt állítom, hogy ha a teljes külső finanszírozási mérleget tartani akarjuk, akkor nagyon oda kell figyelnünk a szolgáltatási mérlegre. Ezt itthon általában a szakmai közvélemény elfelejti, örökletesen csak az áruforgalmat figyelik sokan. Ha jó turisztikai éveink vannak és mellette a fuvarosok is hoznak egy-két jó évet Európában szállítmányozásaikkal, nagy baj nem lehet.

3. Felzárkózás a minőségi mutatókban

Mint említettem, csak ezen a téren elért fejlődéssel tehetjük megalapozottá a valódi mennyiségi (GDP, életszínvonal stb.) felzárkózást. Először **innovációs szintünket** vizsgálom meg. (Természetesen lehet a munkaerő termelékenységéről, vagy sok más hasonló mutatóról is beszélni, de összefoglalóan most ezt az átfogó mutatót választottam ki.) Az Európai Bizottság minden év közepén nyilvánosságra hozza azt a mutatót (Innovation Scoreboard, EIS), amit tudományos szakmai körök is használnak az EU tagországok minőségi kohéziójának vizsgálatához. (Kompozit mutató, a felsőoktatástól kezdve a szabadalmaztatásig, a tudományos eredményeken át a szakképzésig és a K+F szerkezetig sok mindent magában foglal.)

Az *1. táblázat* révén néhány tagállamra nézve azt vizsgáltam meg, hogy Európa perifériája és centruma között mit mutatnak az EIS értékek. A mennyiségi fölzárkózások mögött még nagyobb minőségi különbség van.

1. táblázat
Az EU-s innovációs lista (EIS) a régióban és Magyarországon
(EU =100)

	2015-2022	2022
Észtország	24,4	100
Magyarország	7,1	70
Csehország	12,8	93
Szlovénia	2,0	94
Portugália	6,4	86

Forrás: EIS, Európai Bizottság

Az adatok azt mutatják, hogy az uniós keleti periféria, bár felzárkózott, de messze leszakadt. Viszont vannak olyanok közöttük, akik e minőségi mutató fejlesztésére pénzt szánnak fizikai beruházások és a fogyasztás növelése mellett vagy helyett, és nem azt mondják, hogy akkor szánunk erre sok erőforrást, ha már föllendültünk és stabilizáltuk a szociális helyzetet és az alpinfrastruktúrát. Mert akkor lehet, hogy ez a pillanat pont emiatt nem érkezik el. Nem mindegy a sorrend. Mint az 1. táblában is látszik, a csehek vagy a szlovénok mutatója nagyon magas, az EU átlag 90-94 százalékán áll, míg Magyarország (de az itt nem szereplő Lengyelország is) relatív fejlettségi szintje jócskán kisebb. (Nem véletlen, hogy az egy főre jutó relatív GDP felzárkózásnál is a csehek és a szlovénok a legjobbak.) Fontos információ, hogy Románia és Bulgária 50% alatti értékkel rendelkezik (ugyanúgy, mint az egy főre számított nominális GDP szint esetében), tehát azt lehet látni, hogy Európa kettészakadt az innovációs képességben. 18-20 év időtartam alatt – az EU bővítés óta) nem sokkal hozta közelebb az Európai Unió kohéziós és belső piaci politikája ebben a minőségi komplex rendszerben Európa két felét, sőt inkább nagyrészt – eddig – stabilizálta a kettészakadást.

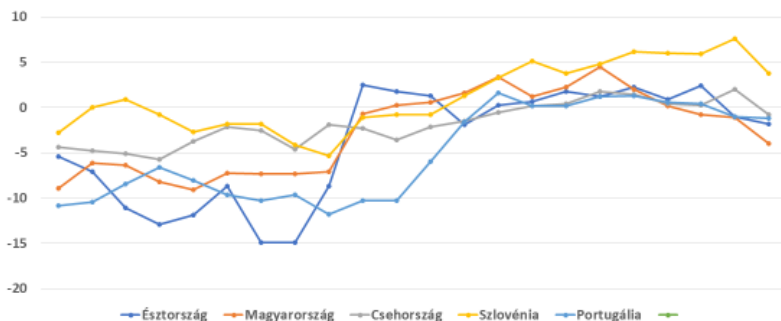
De nem mindenki esetében. A rendszerváltó tagállamok közül azok tudtak kiugrani, akik relatíve fejlettebbek voltak és szántak erre forrást, nem pedig egyéb presztízs beruházásba, amint szokták mondani, betonba fektettek és fektetnek anyagi forrásokat. És itt nemcsak az egyébként is relatíve fejlettebb Csehország vagy Szlovénia teljesítménye a kiemelkedő (mondják: „könnyű nekik, gazdagok”), hanem a mélyszegénységből feltörő Észtország is pontosan ezzel tudott kiemelkedni (hat év alatt negyedével emelte meg a mutatót!), az ország EU-átlagot hozó teljesítménye – és nemcsak fejlettsége, de versenyképessége is – maga a csoda. Portugália is ebből a szempontból ott van a periférián, de az is igaz, hogy ők azért nem rosszul csinálják, még hozzánk képest is magasabb szinten vannak. A déli periféria országai közül őket emeltem ki az *1. táblában*, de a 2010-es pénzügyi válság óta Görögország is nagyon nekilendült és elhagyott minket. Mindez azt jelzi, hogy a válságországok humánfejlesztésbe fogtak, és – külső hatásra is – abba hagyták a GDP mennyiségi felfúvását.

A minőségi mutatók témájához tartozik az a kérdés, hogy régióinkban mennyire tudják megszerezni, illetve megtartani „saját erőből” (EU támogatás nélkül) a külső egyensúlyukat, vagyis hogyan alakul a **folió fizetési mérlegük**. (A magyar jelenlegi helyzetről az előzőkben már volt szó, de most kissé átfogóbb áttekintést adok.)

A *4. ábrán* azt érzékeltetem, hogy 2000 és 2021 közötti időszak első 10 évben, a pénzügyi válságig, hatalmas mínuszban volt térségünk, kiesett sok exportkapacitás a kilencvenes évek csődjei és a piacgazdasági átalakítások miatt, sokan eladtak, amit tudtak, hogy ellensúlyozzák a külső hiányokat. Majd a válságot követően szinte mindenki fel tudott emelkedni egy egyensúlyi helyzetbe, és aki jó gazdaságpolitikát folytatott, az ott is tudott maradni.

A magyar külgazdaság súlypontjai az előző konferenciák ...

4. ábra
A folyó fizetési mérlegek alakulása a térségben 2000-2021 között
(GDP %-ában)

Forrás: Eurostat

Érdekes az adatok alapján, hogy az észteknél milyen rosszul nézett ki a kétezres évek elején és most milyen stabil északi rokonaink folyó fizetési mérlege. Az is jól látszik, hogy a szlovénok mennyire jól teljesítettek a húsz év folyamán. A 2022-es folyó fizetési mérlegeknél is lesz Kelet-Közép-Európában jónéhány olyan EU tagállam, köztük a szovjet gazdasági leválást gyorsító észtek is, ahol nem lesz negatív a mutató. (Sőt az államháztartás egyensúlya sem.) A magyar meg a román eredmény nagyon mínuszos lesz, de a román még rosszabb, mint a magyar. A szlovák is az, tehát van három nagyon nehéz eset, ahol most a GDP 8-10%-ára is rúghat a hiány. (A szlovákok viszont az eurózóna tagjai, erősebb pajzs védi őket). Az észtek és általában a baltiak, a szlovénok, a horvátok az idei évben háborúval, külső válságokkal, mindennel együtt is egész jól fognak kinézni, mi több, a háború kapcsán leginkább érintett lengyeleknél is mérsékelt hiány fog kialakulni. A déli EU periferiából a portugálokat vettem be újra a táblázatba, náluk is látszik, hogy az utóbbi években – pont a korábbi EU pénzeső mérséklődése után – egyensúlyba tudnak kerülni.

Ennek kapcsán még azt néztem meg, hogy a változó külgazdasági mérlegteljesítmények mögött milyen **árfolyampolitika** áll, segítő vagy semleges pozíciót vesz fel a nyitott gazdasággal rendelkező régióban. (ld. 2. táblázat)

2. táblázat
A nemzeti valuta euró árfolyamának alakulása térségünkben 2000-2021
(2000=100%)

Ország	2000	2010		2021	
Észtország	15,6	15,6	100	15,6	100
Magyarország	260	275	106	358	138
Csehország	35,6	25,3	71	25,6	72
Szlovénia	206	239	116	239	116
Portugália	200	200	100	200	100

Forrás: Eurostat

2000-ben a portugálok már bent voltak a közös valutaövezetben, ezért ők már régóta nem tudnak élni a leértékeléssel, de a szlovénok 2000-hez képest harminckilenc tolarral gyengébb árfolyamon csatlakoztak 2007-ben az euróhoz. A szlovákok köztudottan megerősödött koronával léptek be az euróba. (Arról volt a vita az EP-ben, – magam is részese voltam ennek –, hogy lehet-e felértékelő valutával belépni az euróövezetbe, mivel az előzetes valutastabilitás csak leértékelést zárt ki az Alapszerződésben. A szlovákok belépése, és a baltiak – litvánok, észtek – jelentkezése kapcsán merült fel először komolyan a reálkonvergencia, mint eurózóna belépési feltétel, mivel északi szomszédunk még a 70%-ot sem érte el az egy főre jutó GDP vagy az árszínvonal tekintetében).

Megdöbbenő viszont, hogy a cseh korona erősödött a 2000-es években, és így tudták elérni Prágában azt a kiváló – közel egyensúlyi – folyó fizetési mérleget (*ld. 4. ábra*), amit mi nem. Mindez azt is jelzi, hogy ki és mennyire versenyképes nemzetközileg. A leértékeléssel élő EU tagállamok bajnoka Magyarország, ahol 2021-ig 38 százalékkal romlott a számszerű árfolyam az ezredforduló óta. (Főleg a 2010-es éveket jellemezte a leértékelés, amikor egy ideig jó volt a folyó fizetési mérlegünk.)

Kiseb leértékelést láttunk a lengyeleknél és a románoknál is, de közel sem akkorát, mint hazánkban. A cseh felértékelés viszont az évezred első évtizedére esett, az utóbbi évek már a tartásra szorítottak, de végig pozitív folyó fizetési mérleggel. Látszik, hogy a külső versenyképességük nem engedi meg a még erősebb nemzeti valutát, így is van gondjuk e téren a COVID kitörése óta. Röviden kitérnék az észtekre is, hiszen ők már 1992-ben törvényben fixálták az észt korona árfolyamát, ehhez képest mindegy volt, hogy mikor lépnek be az euró zónába, hiszen nem segíti külön a vállalataikat a nemzetközi versenyben a rögzített kurzus. Ehhez hozzá is szoktak (a vállalkozások valódi nyereséges gazdasági területeket kerestek), és ennek következtében képesek voltak a 2010-es évektől pozitív folyó fizetési mérlegre, mint látjuk.

Már a tagság előtt, valutatanács alkalmazásával fixálta árfolyamát Bulgária is – 2024-25-ben várható az eurózónához csatlakozása –, de nagyon stabilan tartotta magát Horvátország is, mely 2023-tól használja az eurót. Magyarország arra példa, hogy megpróbálja erős leértékeléssel fenntartani külső versenyképességét, de látjuk a mérlegeken, hogy ez nem mindig jár jó pedagógiai hatással a vállalkozások versenyképességi alkalmazkodására.

A 2019-es konferenciánk óta történt fontos külgazdasági lépések közé sorolom a **Brexitet**. Felkutattam a britek és az EU közötti kereskedelmi mérleget. Bár hamarosan meglesz a 2022-es év mérlege is, de magam a legelső, belső piacon kívüli brit teljes évet – 2021 – vizsgáltam most. (*ld. 3. táblázat*)

Az európai partnereknek – és benne Magyarországnak – sokkal jobban sikerült a kiválás után megtartani a brit pozíciókat, mint nekik fordítva. A britek nagyon nehezen tanulták az új uniós vámigazgatási eljárásokat, és vannak szakmai kérdőjelek a versenyképességük körül is.

3. táblázat
Brexit és a keleti kapcsolat a magyar és az európai külkereskedelemben
(Mrd euró)

Magyarország	Export 2019	Export 2021	Szolgáltatásexport 2019	Szolgáltatásexport 2021
UK	3,6	3,7	1,72	1,67
Ázsia	5,0	6,1	1,85	1,38
EU	Export 2019	Export 2021	Szolgáltatásexport 2019	Szolgáltatásexport 2021
UK	305	215	222	200
Ázsia	195	218	n.a	n.a.

Forrás: KSH, trademap.org

Ugyanakkor a helyzet nem drámai, a briteket nem kell félteni, mivel ők azért a távozással megkapaszkodtak, a 2022-es részeredményeik is ezt mutatják, az EU-val jobb lett a mérlegük, kivitelük a 2017-18-as eredményeket is elérte már. Bár a gazdasági növekedésük elmarad az európai átlagtól, közép- és hosszú távon, 5-8 év alatt látjuk majd a tényleges megkapaszkodásuk sikerét az EU-n kívüli gazdasági világban.

Ázsiával összehasonlítva is megnéztem, hogy keletre nyitott-e az EU vagy Magyarország a brit kereskedelem és a többi EU tagállam átmeneti zavarai hatására. Bár valamennyit nőtt a keleti nyitás szerepe, Magyarországon is valamit gyarapodott az EU-hoz hasonlóan a COVID alatt az ázsiai áruexport, de nem túl sokat. A szolgáltatásexport pedig kifejezetten jól kezelte a Brexitet, de valamennyire visszaesett Ázsia felé irányuló, elsősorban a szállítás és az utazási megszorítások okozta csökkenés miatt. Ha Európában válság van, attól még nem fogunk tudni automatikusan Ázsiára exportkapacitásokat átcsoportosítani. Azok az elképzelések, miszerint, ha Európában válság vagy gazdasági stagnálás/lassulás van, akkor keleten vagy délen fogunk kibontakozni, – mint 2009-10-ben –, nem igazolhatóak, az ilyen kijelentések óvatosan kezelendők.

A magyar külgazdaság súlypontjai az előző konferenciák ...

A magyar árukivitel árufőcsoportonként és regionális vonatkozásban különböző termékcsoport kategóriában tényleg sikerült némileg enyhíteni a gépipari főcsoport dominanciáján, de még mindig 50% fölött van az aránya a teljes árukivitelben. (Sajnos nem erősödik a feldolgozott termékek aránya, főleg az élelmiszeriparban lenne jó a magas magyar hányad a saját tőkeképzés miatt.) Szintén 50% fölött van az EU-14 (2003-as tagállamok) aránya kivitelünkben, vagyis regionálisan továbbra is Nyugat-Európa maradt a domináns partnerünk 2019 után is.

Voltak olyan ambíciók, hogy az egész EU-val (tehát nemcsak annak nyugati részén, hanem a keleti tagállamokkal együtt számolva) leviszünk jócskán kétharmad alá az exporthányadot már az előző évtized végére, de ez továbbra is 70% fölött maradt. Kínába is 2,1 milliárd euró volt 2021-ben a direkt exportunk, ugyanakkor az USA-ba 3,5 milliárd euróra emelkedett ugyanez, több, mint 1,5-szeresére, pedig közel azonos szintről indultak 2010-ben. Ez bizonyítja, hogy tőke és technológia, és az ezt közvetítő működőtőke kapcsolatrendszere nélkül csak voluntarista alapon lehet a külkereskedelmet földrajzilag átstrukturálni. (Másik oldala az éremnek – ld. Sass Magdolna tanulmányát ebben a kötetben –, hogy kínai importunk magas maradt és nőtt is, köszönhetően a kínai cégek globális láncában elhelyezkedő, közbülső termékeket felhasználó vállalatoknak, nem csak a késztermékek importjának.)

Szép és jó cél tehát diverzifikálni a külkereskedelmet, de ezt a vágyak és remények közé kell helyezni, ha a jelenlegi FDI végtermék-készítő rendszer vonzására építjük stratégiánkat és addig, míg a hazai saját tőkeképzés nem ér el számottevő szintet.

**Pleschinger Gyula, a Magyar Közgazdasági Társaság elnöke,
a Magyar Nemzeti Bank Monetáris Tanácsának tagja**

A MAGYAR MONETÁRIS POLITIKAI HELYZET REGIONÁLIS ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

Köszönöm szépen a megtisztelő meghívást és tisztelettel köszöntök minden megjelentet. Engedjék meg, hogy a kályhától induljak és most a kályha a COVID előtti békeidőket jelentené, amikor alacsony kamatok voltak és óriási pénzbőség. Ehhez a hazai oldalon a Magyar Nemzeti Bank is hozzájárult különböző programjaival, közte a Növekedési Hitel Programmal (NHP), a növekedési kötvény programmal, a jelzálog levél vásárlási programmal stb.

Hasonlóképpen járultak hozzá a pénzbőséghez más nagy központi bankok is sokféle mennyiségi lazítási programokkal; egy nagyon nyugodt és boldog időszak volt ez monetáris politikai szempontból.

Mi ezt az időszakot igyekeztünk jól kihasználni. Az a bizonyos kibocsátási rés, ami a gazdaság potenciális és tényleges teljesítménye között mérhető, az évtized végére bezárult, sőt egy kicsit pozitívba is fordult, (azaz egy kicsit magasabb is volt a kibocsátás, mint a potenciális értéke), ezért már elkezdtünk gondolkozni azon (és a 2018 év végi inflációs jelentésünkben utaltunk is rá), hogy most már el kell kezdeni felkészülni arra, hogy visszaállunk egy trendszerű, vagyis kicsit alacsonyabb ütemű növekedésre.

Ezután beköszöntött az az időszak, ami viszont fiskális és monetáris oldalról egyaránt újabb lazításokat követelt meg azért, hogy a gazdaságot életben tarthassuk vagy a munkahelyeket megőrizzessük.

Óriási likvid pénzek halmozódtak föl a rendszerben, elég nagy megtakarításokkal mind a háztartásoknál mind a vállalati szektorban. Amikor a COVID-dal kapcsolatos lezárások megszűntek, akkor ugrászerűen jelentkeztek az igények: részben a gazdaság újraindulása miatt (tehát sokszerű nyersanyag- és energiaigény jelent meg), részben pedig

a háztartások révén a magánszektor elhalasztott vásárlásai jelentek meg a piacon, ráadásul kicsit torzított formában, hiszen az áruk és a szolgáltatások iránti igények korábbi egyensúlya az áruk javára megbomlott, vagyis hirtelen az áruk iránt nőtt meg nagyon a kereslet.

Végül, de nem utolsó sorban, a COVID felgyorsított bizonyos megatrendeket – és itt most elsősorban a digitalizációra gondolok –, és ezzel kapcsolatban vagy ennek folyományaként pedig hirtelen megjelentek a korábbiakhoz képest ugrásszerűen megnövekedett igények olyan nyersanyagok iránt, amelyek chipgyártáshoz szükségesek, ritka földfémek például.

Az előzőekben elmondottak eredményeképpen tehát elindult egy inflációs folyamat és ezzel egyidejűleg kibontakozott a vita arról, hogy csak egy rövidtávú inflációs meglódulásról van-e szó (ezt képviselte pl. a FED és az EKB), vagy elhúzódó folyamattal kell-e számolnunk?

A Magyar Nemzeti Bank ezt az utóbbi álláspontot képviselte. Mi úgy gondoltuk, hogy elhúzódó inflációs folyamat lesz, és ennek megfelelően kell a reakciókat felépíteni, ezért mi 2021 nyarán – elsőként – már el is indítottunk egy kamatemelési hullámot, és minket aztán követtek a régióbéli országok is néhány hónapos lemaradással.

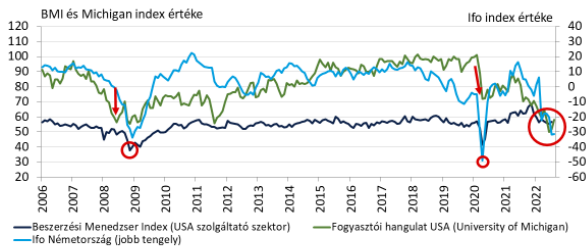
Úgy nézett ki, hogy aztán mindenki megy a maga útján, arról folyt a vita, hogy mikor is kell igazán elkezdni a szigorítást; akkor, amikor a kibocsátás eléri a COVID előtti szintet, vagy akkor, amikor a kibocsátás már egy olyan szintet ér el, amit elért volna, hogyha nincs COVID. Erről ment az elméleti vita és közben az infláció nem volt olyan nagyon borzasztó, lehetett kezelni, de akkor beütött az az orosz-ukrán háború, ami alapvetően borította az addigi képet és hirtelen az infláció is elég komoly lendületet kapott. Ez a lendület azonban mára – és most érkezünk el a jelenhez – úgy néz ki, hogy kifulladásban van, tehát lassan eléri az infláció a csúcspontját és onnan aztán csökkenni kezd.

A Bank of Amerika egy felmérése mutatja azt, hogy a befektetők nagyon jelentős százaléka mondja azt, hogy az infláció most már csökkenésnek indul és emellett persze egy másik jelentős százaléka azt is mondja, hogy ezzel együtt a gazdasági növekedés is vissza fog esni. *(ld. 1. ábra)*

A magyar monetáris politikai helyzet regionális összehasonlításban

1. ábra:

A KONJUNKTÚRA INDIKÁTOROK VISSZAFOGOTTAK, A BEFETETŐK TÖBBSÉGE AZ INFLÁCIÓ LASSULÁSÁVAL SZÁMOL

KONJUNKTÚRAINDIKÁTOROK ALAKULÁSA
Forrás | Ifo, Bloomberg

A globális infláció következő 12 hónapban való lassulását váró befektetők aránya nem változott szeptember óta (BoFA)

79 százalék

A globális növekedés következő 12 hónapban való lassulását váró befektetők aránya nem változott szeptember óta (BoFA)

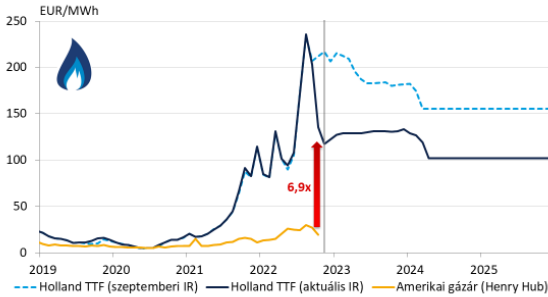
72 százalék

Az Európai Unióban már hét olyan tagország van, ahol az infláció növekedése vagy megállt, vagy már csökkenésnek is indult. Ezek mind azt mutatják, hogy valóban úgy néz ki a helyzet, hogy az inflációs hullám közelít a csúcsához, és talán már vissza is fog fordulni.

Miért is gondoljuk azt, hogy az infláció megfordulhat? Egyrészt látható, hogy a nyersanyag árak csökkenésnek indultak. A figyelem középpontjában leginkább a gázárak vannak, és bár a gázárak is jelentősen csökkentek, de még mindig az látszik, hogy majdnem hétszer annyiba kerül az európai gáz, mint az amerikai gázár, ami elég komoly versenyképességi kérdéseket vet föl. (ld. 2. ábra)

2. ábra:

AZ ELMÚLT HÓNAPOKBAN A HOLLAND TTF GÁZ ÁRA SZÁMOTTEVŐEN MÉRSEKLŐDÖTT, AZONBAN AZ AMERIKAI GÁZÁRAK KÖZEL 7-SZERESE

A HOLLAND ÉS AZ AMERIKAI GÁZ EURÓBAN KIFEJEZETT TŐZSDEI ÁRÁNAK ALAKULÁSA
Megjegyzés: | A gáz ára esetében az 1 hónap múlva történő szállításra vonatkozó tőzsdei határárak jegyzékárak
Forrás | Bloomberg, IEA

Nemrégiben Macron elnök is már interpellált Amerikában, mondván, hogy az nem igazi barátság, ha ilyen nagyon drágán adja az USA a gázt Európának. Érdekességként említem meg, hogy mindig a hollandiai ún. TTF gázzal beszélünk, de létezik egy magyar gázár is, a honi gáztőzsdei ár (CEEGEX). Ez egy picurka, nem hosszú múltra visszatekintő tőzsde, szép lassan nő a forgalma és nagyjából a TTF árait követi. Mostanában egy kicsit elvált tőle, valamivel a TTF szint alatt van. Ennek jelentősége csak annyiban van, hogyha a jövőben a kormány azt mondja, hogy az átlagfogyasztás fölötti árat már piaci szinten kell megfizetni a háztartásoknak, akkor ezt az árat tekinti piaci árnak.

Hasonlóképpen csökken az olajár is, ha nem is nagy mértékben, de a csökkenés után várhatóan a 80 eurós szint körül talán meg is marad, legalábbis ezek a piaci várakozások. Látható az is, hogy a nyersanyag árak növekedési üteme is lelassult, illetve néhány esetben már meg is fordult és csökkenésnek indult. Növekedés még az élelmiszeriparban és a fosszilis energia hordozók vagy a szén esetében tapasztalható, a többinél a dinamika már visszafordult, vagy már – ahogy említettem – csökkenésnek is indult. (ld. 3. ábra)

A magyar monetáris politikai helyzet regionális összehasonlításban

3. ábra:

AZ ENERGIA-, A NYERSANYAG- ÉS AZ ÉLELMISZERPIACOK KORREKCIÓJÁNAK DEZINFLÁCIÓS HATÁSA LEHET

	Olaj	Szén	Gáz	Borsó	Alumínium	Cu	Pb	Ni	Zn	Arany	Pt	Étset	Pa
2006	21%	10%	-17%	17%	36%	83%	32%	70%	137%	36%	27%	58%	61%
2007	12%	24%	5%	48%	3%	7%	103%	79%	6%	10%	15%	17%	11%
2008	41%	104%	27%	30%	-3%	-1%	-8%	-44%	-43%	20%	23%	13%	-1%
2009	-20%	-43%	-52%	-26%	-30%	-11%	0%	-14%	2%	13%	-11%	6%	-7%
2010	34%	42%	13%	25%	33%	54%	34%	57%	38%	26%	35%	37%	101%
2011	40%	28%	-8%	31%	11%	19%	14%	7%	3%	28%	7%	81%	45%
2012	1%	-20%	-29%	6%	-15%	-9%	-12%	-22%	-10%	7%	-9%	-10%	-11%
2013	-2%	-13%	40%	-4%	-9%	-8%	4%	-14%	-2%	-15%	-4%	-23%	13%
2014	-9%	-10%	18%	-11%	2%	-8%	-2%	14%	13%	-10%	-7%	-19%	11%
2015	-47%	-22%	-40%	-15%	-10%	-20%	-10%	-29%	-10%	-8%	-24%	-17%	-13%
2016	-13%	15%	-1%	-15%	-3%	-11%	5%	-15%	12%	8%	-5%	10%	-8%
2017	26%	37%	25%	2%	23%	27%	25%	9%	41%	1%	-3%	1%	42%
2018	32%	15%	7%	15%	8%	7%	-3%	28%	3%	1%	-7%	-8%	18%
2019	-9%	-26%	-17%	4%	-15%	-8%	-10%	8%	-12%	10%	-1%	4%	49%
2020	-33%	-9%	-20%	8%	-5%	3%	-8%	0%	-10%	27%	2%	26%	45%
2021	78%	88%	92%	25%	46%	53%	21%	35%	34%	2%	25%	29%	12%
2022	50%	154%	88%	44%	17%	-3%	0%	42%	23%	1%	-14%	-15%	-14%

Megjegyzés | A 2022-es adatok októberig állnak rendelkezésre.
 Forrás | Világbank, Macrotrends

A másik ok, amiért úgy gondoljuk az MNB-ben, hogy csökkenni fog az infláció, az az ellátási láncok problémáinak a csökkenése vagy megszűnése. Szemléltetesként annyit érdemes elmondani, hogy most a Kína-Európa viszonylatban a szállítási költségek a csúcshoz képest durván 60%-kal már csökkentek. Ezen kívül rövidülnek az ellátási láncok, vagy legalábbis vannak törekvések arra, hogy ezek a láncok rövidüljenek.

Ausztriában és Németországban chip gyárakat építenek. Nálunk – ezt gondolom, mindenki hallotta és nagy viták is folynak róla – egy óriási kínai akkumulátor gyár épül. A korábbi években kibontakozott hiperglobalizációs elképzelések tehát – úgy látszik – átadják a helyüket a regionális alapú együttműködésnek, a termelési-ellátási láncok rövidülésének. Az első ábrán szerepelt az a várakozás is a befektetők részéről, hogy a gazdaság lassulni fog, és az látszik nálunk is, hogy a főbb külkereskedelmi partnereinknek a növekedése az elkövetkező évben – talán években – is lassulni fog, tehát mindenféleképpen csökkenő igénnyel számolhatunk az oldalukról. A belföldi kereslet is visszaesett.

Itt megint érdemes egy nagyon rövid kitérőt tenni. Köztudott tény, hogy Magyarország ebben az évben (2022) nagyon szép növekedési számokat tudott produkálni az első háromnegyed évben (bár az utolsóban már némi visszaesés történt), de ehhez hozzátartozik, hogy ezt a növekedést alapvetően a fogyasztás generálta.

Azok a COVID fölhalmozott kényszerű megtakarítások, kiegészülve azzal a jövedelemtranszferrel, ami az elmúlt év őszétől ez év tavaszáig tartott, elég komoly vásárlóerőként jelentek meg a piacon és nagyon erősítették a növekedést. Ennek árnyoldala, hogy a növekedés elég komoly import igényt is jelentett, vagyis a folyó fizetési mérleget bizony rontotta. Összességében tehát a külföldi és a belföldi kereslet is várhatóan visszaesik, ami azt jelenti, hogy a gazdasági növekedésünk is néhány negyedéven keresztül várhatóan csökkenni fog. Még az is elképzelhető, hogy az elkövetkező negyedévekben úgynevezett technikai recesszióba kerül Magyarország. 2023-ban az 1% körüli növekedés azt gondolom, hogy jó eséllyel várható, de mindenféleképpen gazdasági lassulással kell számolnunk. Jövőre, ahogy látszik, a háztartások fogyasztása már csökkenteni fogja a kibocsátást, inkább az export növekedésében bízunk. Azok a kapacitások, amik elkezdtek az elmúlt években kiépülni, várhatóan nagyrészt termőre fordulnak, és ez tudja a jövő évi növekedést megalapozni.

Azzal, hogy csökkenni fog a növekedés üteme, várhatóan valamennyire a munkaerőpiaci helyzet is változni fog. A munkanélküliségi ráta egy picit emelkedhet és várhatóan a reálkeresetek is csökkenni fognak. Zárójeles megjegyzés, hogy a reálkeresetek még 2022-ben is pozitívak Magyarországon, úgy, hogy közben a környező országokban már erősen negatívak. (Csehországban különösen csökkennek a reálkeresetek.)

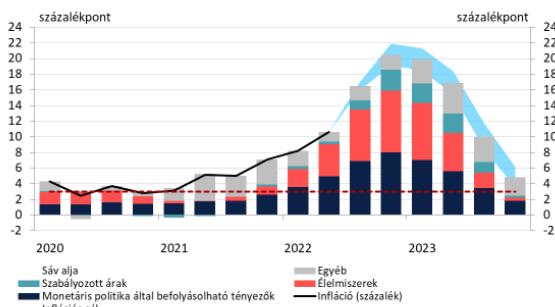
Mindezek a tényezők arra mutatnak, hogy az infláció valóban elkezdhethet csökkenni. A Magyar Nemzeti Banknak van egy olyan modellje, amit különböző statisztikai módszerekkel a KSH adatai alapján állítottak össze. Ez a modell rövid távú inflációs trendeket becsül előre, és ez is azt mutatja, hogy – nyilván széles határok között – az infláció valamikor a jövő év első felében tetőzik és utána csökkenésnek indul. Hogy a teteje hol lesz, azt nagyon nehéz megmondani, különösen a monetáris politika oldaláról, hiszen ahogy látható, az infláció alakulását nagyon jelentős mértékben olyan tényezők befolyásolják, amelyekre a monetá-

A magyar monetáris politikai helyzet regionális összehasonlításban

ris politika nem tud hatni. Mi nem tudunk olcsón gázt előállítani, nem tudunk olcsón élelmiszert adni és az látható, hogy a monetáris politika által nem befolyásolható tételek azok, amelyek az infláció jelentős részét adják. (A 4. ábrán a fekete oszlopok mutatják azt a tartományt, ahol a monetáris politika különböző eszközeivel hatni tud.)

4. ábra:

A MONETÁRIS POLITIKA HATÁSKÖRÉN KÍVÜL ESŐ TÉNYEZŐK (ÉLELMISZER ÉS REZSIKÖLTSÉGEK) TARTJÁK MAGASAN AZ INFLÁCIÓT A JÖVŐ ÉV ELEJÉN

INFLÁCIÓS ELŐREJELZÉSÜNK FELBONTÁSA AZ ELŐREJELZÉSI HORIZONTON

Megjegyzés | A monetáris politika által nem befolyásolható tényezőket tovább bontottuk élelmiszerekre, szabályozott árakra és egyéb tételekre.

Forrás | MNB előrejelzés

Azt, hogy hogyan fognak alakulni az energia és az élelmiszerárak, nekünk nagyon nehéz előre becsülni, csak azt látjuk előre, hogy ezek elég komoly hatással bírnak az inflációra. Nemcsak nálunk, hanem a régió többi országában is látszik, hogy hogy elég komolyan megugrott az infláció és itt is, ott is ugyanezek a tételek azonosíthatóak, amelyek különböző mértékben ugyan, de befolyásolják az infláció alakulását.

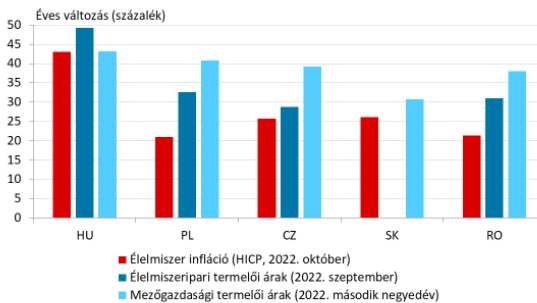
Nálunk két dolog külön figyelemre méltó. Egyrészt az, hogy egy idő után rendre elhagytuk a többieket, ami ahhoz a ponthoz vagy időponthoz köthető, amikor a kormány a rezsicsökkentést részben feloldotta. A másik sajátos magyar tényező, hogy a maginfláció nemhogy tartja a lépést az inflációval, hanem még egy kicsit fölötte is van. Amikor vizsgáljuk ennek az okait, a régióban a többieknél (így a csehknél) érdemes megnézni, hogy Prágában 2022 októberében bevezettek egyfajta rezsicsökkentést, ami ott náluk vissza is fordította ezt az inflációs görbét. Hogy ez tartósan

így marad-e, vagy kap még egy emelkedést hozó lökést, azt nem látjuk előre, de jó eséllyel náluk már elindult az infláció csökkenése.

Ami igazából a gondot jelentheti nálunk, és amit érdemes boncolgatni, az az, hogyha megnézzük azokat az inflációs tételeket, amikre igazából a Magyar Nemzeti Banknak nincs hatása: azt látjuk, hogy az élelmiszerárak nálunk önmagában jelentősebb tételt képviselnek, mint a többi országban az élelmiszer és az energia együtt. Az élelmiszer áraknál kell keresni a probléma fő okát. Látható (ld. 5. ábra), hogy Magyarország toronymagasan vezet a „ligában” az élelmiszerárak inflációja tekintetében, ez különösen érdekes egy olyan ország esetében, mely mezőgazdasági termékeket exportál. Rajtunk kívül Litvániában és Bulgáriában haladja meg még jelentősen az élelmiszer infláció azoknak az országoknak az élelmiszerinflációját is, akik mezőgazdasági termékekből behozatalra szorulnak. Abszurd helyzet. Ha egy kicsit mélyebbre ásunk, akkor azt látjuk, hogy igazából a mezőgazdasági termelői árak nagyjából egy szinten állnak a régiókban, de az élelmiszeripari termelői árak azok, amelyek nálunk kiugróan magasak és ezek nyomják föl az élelmiszerinflációt. Ez egy olyan terület, amit mindenképpen érdemes alaposan megvizsgálni. Próbáljuk ezt mi is elemezni, és ezt javasoljuk a gazdaság irányítóinak is, mivel ebben valahol meg kellene találni a gondok forrását.

5. ábra:

AZ ÉLELMISZER-TERMELÉSI LÁNCON BELÜL AZ ÉLELMISZER-IPARBAN KELETKEZIK A JELENTŐS INFLÁCIÓS KÜLÖNBÖZET

AZ ÉLELMISZEREK INFLÁCIÓJA, IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐI ÁRAI A RÉGIÓS ORSZÁGOKBAN

Megjegyzés | HICP adatok alapján. Az MNB módszertanával ellentétben az Eurostat élelmiszer statisztikája tartalmazza az alkoholfmentes italokat is. Szlovákia esetében nem állnak rendelkezésre ipari termelői árak. A mezőgazdasági termelői árak alakulását negyedéves frekvencián teszi közzé az Eurostat.

Forrás | Eurostat, MNB

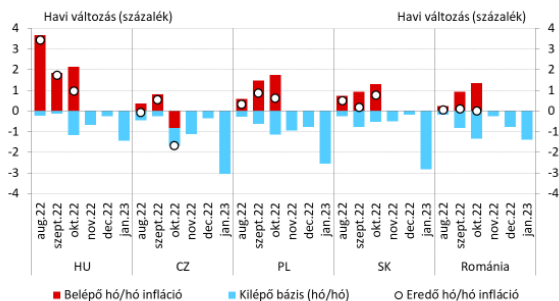
A magyar monetáris politikai helyzet regionális összehasonlításban

Mondhatjuk azt, hogy ezen a területen hatékonysági, versenyképességi problémák vannak. Az aszály hatása, az energiaárak emelkedése (a műtrágya is drága) átgyűrűzik, de ezek a tételek ugyanúgy megjelennek a régióban a többiekénél is. Az én személyes megítélesem szerint a verseny – vagy a megfelelő verseny – hiánya az a probléma, ahol valamilyen módon tudunk segíteni.

Ezt a kis kitérőt lezárva még azt mutatnám meg, hogy mit is várhatunk az infláció alakulásától. A 6. ábrán a piros oszlopok jelentik a bejövő inflációt, tehát az olyan újabb tételeket, amelyek inflációt növelnek, a kék oszlopok pedig azokat, amelyek kimenő, úgynevezett bázis hatások; ezek egy évvel ezelőtt már megjelentek és beépültek az inflációba, de mára már kiesnek az új inflációs számból. Látszik, hogy mi itt eléggé el vagyunk maradva a többi országtól, nálunk még elég magasak a bejövő inflációs tételek és viszonylag alacsonyak azok, amik még kimennek. Mindez azt jelenti, hogy egy kicsit később fogjuk elérni a csúcspontot és kezd el csökkenni nálunk az infláció, mint a többi régiós országban.

6. ábra:

A RÉGIÓS ORSZÁGOKBAN AZ INFLÁCIÓ MÉRSÉKLŐDÉSÉT AZ ERŐSEBB BÁZISHATÁS MÁR JOBBAN TÁMOGATJA 2022 VÉGÉN

HAZÁNK ÉS A RÉGIÓS ORSZÁGOK HAVI INFLÁCIÓJÁNAK ALAKULÁSA

Forrás | Eurostat, MNB

Hogy mit is teszünk az MNB-ben? Talán ez az én előadásomnak a lényege. Először is, minden jegybank kamatemeléssel igyekezett az inflációt megfékezni, tehát szigorítani a monetáris kondíciókat. Ezt mi

elkezdtek még 2021 júniusában, majd aztán szeptember-októberben csatlakoztak a többi régiós országok. Mi idén nyáron megálltunk egy kicsit, amikor elértük a 10%-ot, mondván, hogy egy kétszámjegyű alapkamat az már kicsit kritikus lehet a növekedés szempontjából, sőt a növekedésnek komoly akadály lehet. Ekkor megálltunk, de láttuk, hogy az infláció változatlanul emelkedik tovább és nem nagyon van esély arra, hogy a 10 százalékos alapkamat mellett a mi előrejelzési horizontunkon – tehát 5-8 negyedéven belül – az inflációt vissza lehet terelni a jegybanki célra, a $3\% \pm 1\%$ sávba. Folytattuk az emelést, de szeptemberben 13%-nál meg is álltunk, mondván, hogy itt tovább már tényleg nem tudunk menni, mert az már mindenféleképpen árt a gazdaságnak, árt a növekedésnek, tönkretesz minden folyamatot, tehát ennél tovább az alapkamat emelésével nem szeretnénk menni.

Bátor kijelentés volt, nem szoktak jegybankok ilyet mondani, de úgy tűnt, hogy nem is lesz belőle gond. Egy darabig ezt a piac tudomásul vette, de akkor jött jónéhány olyan körülmény, ami elgondolkasztotta a piacokat. Az egyik, hogy az északi áramlat felrobbantása után elterjedtek hírek arról, hogy Ukrajnán keresztül nem kaphatunk gázt. Az meg tudvalevő, hogy Magyarország a régióban talán a leginkább energiaigényes gazdaságot futtatja, és nagyon ki vagyunk szolgáltatva az orosz nyersanyagoknak. Ez egy nagyon komoly kockázati tényezőként merült föl.

Emellett akkor már elkezdtek nézni a piaci szereplők azt is, hogy hogyan néz ki a folyó fizetési mérlegünk, ami elég gyalázatosan nézett ki annak betudhatóan, amiről beszéltem az előbb, tehát részben az év eleji igen magas fogyasztásnak, részben az energia áremelkedésnek és az energiából felhasznált mennyiségnek köszönhetően. Tehát elég rosszul nézett ki a folyó fizetési mérlegünk, ráadásul a költségvetés is meglehetősen rossz állapotban volt, elég magasnak tűnt most összességében a költségvetési hiány alakulása. Várhatóan 2022 végére ez az iker deficitünk elérheti a GDP 15-16%-át is (ebből 8-9% lehet a folyó fizetési mérleg hiánya és 6% körül alakul a költségvetés hiánya), ez talán a régióban az egyik legmagasabb érték.

Mindez megint egy olyan tényező, ami növeli a kockázatokat és akkor nem szabad elfeledkeznünk az európai uniós vitáink sorozatáról,

ahol én bevallom őszintén nem tudom, hogy most pontosan hogyan is állunk vele. Megy a kötélhúzás, talán lesz valamilyen megállapodás, az év (2022) végére tényleg sikerül megállapodni, de mindenféleképpen ez az európai uniós bizonytalan helyzetünk növeli a kockázatokat. Ezeknek a kockázatoknak a következtében már nem volt annyira elfogadott a 13 százalékos alapkamat, azzal együtt, hogy annak bejelentésekor azt is hozzátettük, hogy a monetáris szigorítást likviditás csökkentő eszközökkel folytatjuk.

Különböző eszközöket vezettünk be tehát annak érdekében, hogy azt az óriási szabad likviditást, ami a piacon megeremtődött, megpróbáljuk felszívni. Megnöveltük a bankoknál azt a kötelező tartalékot, amit a jegybankban el kell helyezni, (korábban 1% volt, ezt fölemeltük 5%-ra). Bevezettünk diszkont kötvényt, betéteket. Ezzel tulajdonképpen elég jól sikerült fölszívni a piaci likviditás jelentős részét, de ez nem volt elég ahhoz, hogy az árfolyamokat ne kezdjék meg próbálgatni és – arra gondolom emlékszik mindenki –, elég kemény támadások érték az árfolyamot és egész négyháromszázharminc forintig felkúszott az euró árfolyama.

További lépéseket kellett tennünk annak érdekében, hogy – ugyan az alapkamatot megtartjuk ezen a 13 százalékos szinten – olyan eszközöket vezessünk be, amivel ezt a piaci turbulenciát és a forint elleni nyomást csökkenteni tudjuk. Ezért aztán október közepén arról döntött a Monetáris Tanács, hogy az úgynevezett kamatfolyosót kiszélesítjük. (A kamatfolyosó az a tartomány, ami az alapkamat körül van, az alja jelzi azt a kamatszintet, ahol a jegybank korlátlanul befogad a bankoktól betétet, a teteje pedig azt a kamatot mutatja, amin a jegybank korlátlan mennyiségben ad a bankoknak egynapos hitelt.)

A folyosó teteje tehát huszonöt százalékra emelkedett, vagyis kilencszázötven ponttal, 9 és fél százalékkal megemeltük a sáv felső szélét. Ez azt mutatta, hogy a Nemzeti Banknak nagy mozgásteret van, meg tudja drágtani a forint elleni spekulációt.

A következő lépésben még azt is megtettük, hogy megállapodtunk a nagy energia importőrökkel, hogy az ő devizaigényüket kivezetjük a piacról, vagyis ne a piacon vásárolják meg azt, így nem jelenik meg ez a kereslet a devizapiacon. Jöjjenek be a Nemzeti Bankba, ahol (piaci áron természetesen), mi biztosítjuk a számukra a szükséges devizát. Ez

igazából egy nem kamaterzékeny tétel, mert ezt meg kell venni annyiért, amennyibe kerül. Maradtak tehát a piacon az úgynevezett spekulatív pozíciók, ezek már kamaterzékenyek, mert minél drágább egy ilyen spekulációs tranzakció, annál kockázatosabb és annál kisebb az esélye arra, hogy ezen nagyot lehet nyerni.

Tehát kétféle dolgot csináltunk. Egyrészt bevezettünk egy egynapos betéti strukturált 18 százalékos kamatot, ezzel vonzóvá tettük ezt a betétet a befektetők számára. Másrészt pedig, úgynevezett deviza csereügylet tendereket is bevezettünk, 17 százalékos hozamot megcélözva, ami pontosan a spekulációs célú üzletelést volt hivatott megszüntetni. Ennek meg is lett az eredménye. A forint azonnal a négyszázas tartományba esett vissza az euró ellenében és nagyjából itt is maradt egészen a legutóbbi időkgig.

Az Unióval folytatott viták, a folyó fizetési mérleg és az ikerdeficit napirenden tartása ugyanakkor időről időre kicsit „megrángatja” a forintot. Abban én egészen biztos vagyok, hogy ezzel a struktúrával a komolyabb forint elleni támadásokat jó eséllyel meg tudjuk fogni, és a négyszáz-négyszáztíz forintos tartományban meg tudjuk tartani az euróval szembeni árfolyamát. Erősíteni azt valójában a monetáris politikával nem igazán tudjuk (a régióban kiemelkedő reálkamat jelenthet ehhez némi eszközt), ehhez szükségünk van a fiskális politika vagy a gazdaságpolitika támogatására, hiszen itt kell mind a folyó fizetési mérleg csökkentése, mind a költségvetési hiány csökkentése. Ezt már a fiskális és gazdaságpolitikai eszközökkel lehet elérni.

Ha ezek a lépések sikerre vezetnek, akkor el tudunk indulni lefelé erről a 18, illetve 17%-os szintről, remélve, hogy minél hamarabb el tudjuk érni a tizenháromat és aztán onnan fokozatosan tovább lehet haladni lefelé. Igazából ezt akkor tudjuk megtenni, hogyha azok a komoly kockázatok, amikkel pillanatnyilag szembe kell néznünk, megszűnnek vagy csökkennek. Vannak külső kockázataink, mint az orosz-ukrán háború, vagy az energiaválság. Európában az Európai Központi Bank és az USA-ban a Fed is még szigorító ciklusban van, ami azt jelenti, hogy a kockázatkerülő befektetők inkább a nagy jegybankok, illetve a nagy jegybankok országai felé mennek a befektetésekkel és általában kockázatkerülő befektetői hangulat alakul ki. Ez azt jelenti, hogy elviszika

A magyar monetáris politikai helyzet regionális összehasonlításban

---

pénzt a felzárkózó vagy fejlődő országoktól és látjuk, itt van még a két fő saját keresztünk is, az uniós huzavona, illetve a folyó fizetési mérleg vagy egy kicsit bővebben, az ikerdeficit problémája.

Ha ezek a feltételek tudnak javulni, akkor tudunk még igazából elkezdni lazítani, de addig nekünk ezt a szigorú monetáris politikát kell folytatnunk.

A Nemzeti Banknak négyes mandátuma van: ebből a legelső az árstabilitás, tehát az első számú feladatunk az infláció célra vitele, az arra való törekvés. Ezentúl a pénzügyi stabilitásra kell figyelniünk, azaz a pénzügyi közvetítő rendszer, tehát bankok, biztosítók, brókercégek, befektetési alapok biztonságos működésének a feltételeit kell megteremtenuünk és fenntartanunk. Ezután jön csak az, hogy a kormány gazdaságpolitikai törekvéseit, illetve a „zöldítést” kell támogatnunk, tehát nekünk elsősorban az elsődleges mandátumhoz kell ragaszkodnunk.

Bod Péter Ákos, a Budapesti Corvinus Egyetem professzora

HELYZETÜNK REGIONÁLIS TÜKÖRBEN

Arra kaptam a felkérést, hogy a térség országainak összehasonlításáról beszéljek. Az adatok egy részét Pleschinger Gyula elnök úr már előttem bemutatta. Amiről itt beszélni szeretnék, az három összefüggő téma. Az első a gazdasági növekedés, erről elég röviden fogok szólni, a másodikról kevesebb szó szokott esik, mint kellene, ez a gazdasági struktúránk ügye. A harmadik, és a legvitathatóbb, a gazdasági modell témája.

Nézzük a növekedési vonatkozásokat. A friss adatokra pillantva: a magyar gazdaság 2022 első három negyedéves adata jó. Túlságosan is jó, abban az értelemben, hogy nyilvánvalóan rendkívüli okok miatt ilyen, és nem sokáig. Ezt a mostani 7 százalékos körüli ideai részadatot érdemes hozzámérni a magyar gazdaság 2010-2019 közötti átlagához. Visszatekintve a mostani krízisek felől, az a tíz év a béke időszaka, szinte aranykor. Kaptam olyan jogos kritikát, hogy a rendszerváltozás mögöttünk hagyott harmadik évtizedét aranykornak neveztem; nyilván akkor is sok volt gond és a nehéz feladat. Mondjuk akkor semleges szakmai nyelven, hogy az európai gazdaságok zöme, és köztük Magyarország is egészében jó üzleti konjunktúra ciklust futott be 2010 és 2019 vége között.

Emlékszünk, a 2008-as válságot követően, 2010-től valóban igen hosszú európai ciklus alakult ki, alacsony kamatlábakkal, alapvetően jó cserearányokkal, leszámítva az olajárnak a 2013-14-es csúcsát. Az egyébként akkora volt, mint a 2022 tavaszi-nyári világgpiaci ár; másképpen szólva a mostani nemzetközi olajárak egyáltalán nem drágák 2014-hez képest. A gazdasági növekedési feltételeket tekintve tehát jó időszak tartott 2020-ig. A magyar GDP átlagos növekedése ebben az időben 2,9%, ami a térséghez vagy az OECD átlaghoz viszonyítva közepes eredmény. Van ennél kevésbé jó adat a környékünkön, a szlovák vagy a szlovén például, és van ennél sokkal jobb, mint a három balti országé vagy Lengyelországé.

A gond inkább az, hogy a növekedési teljesítmény nem természetes módon, hanem az időszak utolsó éveiben, masszív ráerősítő gazdaságpolitika következményében állt elő. Utána is folytatódott az állami élénkítés, emiatt is van az, hogy a 2020-as visszaesést követő 2021-es GDP-adat szintén rendkívül kedvezőnek néz ki. 2022 első felére is igaz ez, mint ahogy az is, hogy fenntarthatatlan gazdaságpolitikai üzememód miatt kerülhetett a növekedési ütem a magyar gazdaság feltételezhető potenciális növekedési képessége fölé. Feltételezhető potenciális növekedés: az óvatos megfogalmazás mögött az áll, hogy bár az állításban biztos vagyok, de a potenciális növekedési képesség olyan közgazdasági jelenség, amely létezik ugyan, ám – ha lehet így mondani – senki se látta. Lehet róla megalapozott elgondolásunk; majd utólag fogjuk megtudni, hogy körülbelül mennyi is a természetes növekedési mérték, az tehát, amelyhez nem társul a konjunktúraciklus túlfűtése: infláció, fizetési mérleghiány, termelékenységet meghaladó bérkiáramlás. Statisztikai módszerekkel, modellekkel elég jól meg lehet majd állapítani a mértékét, noha nem készül róla hivatalos statisztikai adat. Azt azért lehet tudni, hogy 2021-ben a gazdasági aktivitás szintje fölötte volt a potenciálisnak, és 2022-ben is fölötte vagyunk. Aztán majd 2022 végén a beérkező friss adatok alapján meglátjuk, hogy bekövetkezik-e az ütem csökkenése a mesterségesen feltornászott szintről a realisabb tartományba.

Miután a rendezvényünkön más szakértők taglalják a makro-egyensúlyi, a monetáris és a külkereskedelmi folyamatokat, azokra itt nem térek ki részletesen. Az mindenesetre látható, hogy az egyensúlyi mutatókat tekintve a magyar gazdaság helyzete nem fényes a hozzánk mérhető országokéhoz viszonyítva. Persze máris izgalmas kérdés, hogy melyek is a hozzánk mérhetőek. A szokás alapján tekintsük a viseigrádiakat, valamint tegyük hozzájuk Romániát, Horvátországot, Bulgáriát, valamint kitekintünk a három balti országra is, bár az ő helyzetük elég sajátos sokfajta ok miatt.

Ami rögtön látszik: az inflációs problémánk. A 2022 októberi adat áll előttem: 21,9 százalék a harmonizált árindex (HICP) nálunk, ez sokkal magasabb, mint Bulgária (14,8%) vagy Románia (13,5%) esetében, vagy a csehéknél (15,5%), a lengyeleknél (16,4%), a szlovákoknál (14,5%).

Helyzetünk regionális tükörben

1. táblázat: Egyensúlytalansági, sérülékenységi mutatók

	fogyasztói árindex (HICP), 2022. okt.	10 éves állampapír hozama	devizatartalék mrd USD
Csehország	15,5	4,7	149
Lengyelország	16,4	6,6	158
Szlovákia	14,5	3,0	10 (EUR)
Magyarország	21,9	8,7	36
Románia	13,5	7,7	49
Bulgária	14,8	6,0	33

Az inflációs hullámnak a mi esetünkben ráadásul nincs vége, már csak azért sem, mert Magyarországon létezik egy időbeli késleltetés – a hatósági árak gyakorlata miatt. Ez a körülmény kihat az életünkre, és persze a mutatókra is. Lefeküdtem gyanútlanul december 6-án késő este, és amikor fölébredtem másnap reggel hatkor, megtudtam, hogy éjszaka a kormány feloldotta a motorüzemanyag árstopját. Közgazdászként hozzáteszem: az, hogy egy ilyen döntéstől a hivatalosan kimutatott árindex valamekkorát fölfelé mozdul a következő hónapban, különösebben nem izgat, mert ha az irreális szinten befagyasztott benzinár miatt hiánygazdasági szimptóma lép fel, akkor nincs az a statisztikus, aki meg tudja nekem mondani, hogy mennyit ért addig az a benzin, amit literenként 480 forintért hirdettek az árjegyzéken, de csak 5 litert vehettem, és azt is csak a negyedik kútnál. Ténylegesen: a néha kapható termék milyen árral került be eddig az árszintszámításhoz használt fogyasztói kosárba?

Az egyensúlyi, illetve egyensúlytalansági mutatókon végig lehet menni, ezek térségi összevetésben megmutatják azt, hogy melyek azok a kockázatok és kihívások, amelyekkel a közeljövőben számolnunk kell. Az inflációt már említettem: az mint a hőemelkedés, láz, jelzi a állam-pénzügyi aránytalanságok létét és mértékét.

Míg az inflációs jelenségről mindenki tud, nem így állunk például a külkereskedelmi egyenleggel, amellyel éveken át nem kellett foglalkoznunk. De most más időket élünk. Az idei első kilenc hónap magyar adatát a 2021-es év első 9 hónapjával összehasonlítva szemünk elé ugrik, hogy az egyenleg plusz 2,5 milliárd euróról mínusz 6 milliárd euróra változott. Én életemben ekkora mérlegromlást nem láttam egy esztendőn

belül, pedig jó régóta figyelem a válságokat. Közgazdász egyetemista voltam az 1973-es olajválság idején, a második már az Országos Tervhivatal kutatóintézetében ért, az 1979-es nemzetközi olajárrobbanást mint professzionális közgazdász éltem át – úgy látom, van egy-két volt kollégám itt a teremben.

Ami a mostani helyzetet illeti, a nemzetközi energiapiaci normalizálódásnak már világos jegei vannak, de a hazai értékesítési árak és a külkereskedelmi pozíciók alakulását illetően csak tippelgetni tudunk. Az eddig elszenvedett külkereskedelmi deficit mögött egy olyan furcsa gazdaságpolitikai hibaszorlat áll, ami a rezsicsökkentés fantázianevű politikai döntéssel indult 2013-ban. Hibák sorát említem, mert az állami szabályozás később sem alkalmazkodott a realitásokhoz, és továbbra is befagyaszta tartotta az energiatermékek hazai árát, szolgáltatási tarifáit. Még akkor is, amikor a felhasználói alkalmazkodásra óriási szükség lett volna, hiszen a magyar gazdaság számára a nemzetközi árak jelentősen és tartósan megváltoztak 2021 nyarán és azt követően is.

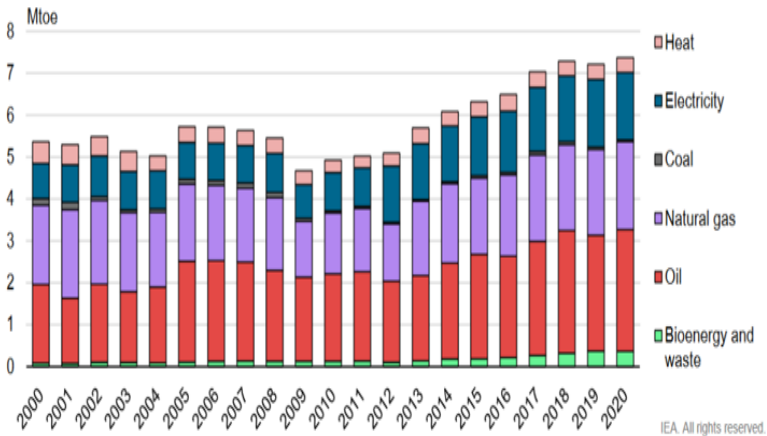
A tartóson azért van a hangsúly, mert a kisebb piaci áringadozásokat valóban negligálhatja a hatóság. Meg lehet reménykedni, hogy az immár mérséklődő világpiaci energiaárak nyomán az élet utoléri a „rezsicsökkentett” árszintet. De nem megalapozott piaci prognózis, hanem csak remény, hogy továbbra is lefelé tartanak az olajárak. Alaposabban belegondolva nem várható, hogy az energiahordozók árszintje visszaálljon az előző időszak átlagára. Sok ok miatt. A környezetvédelmi körülmények, a zöld szempontok érvényesítése miatt eleve nagy költségek lépnek fel. Európában emellett fel kell készülnünk az új geopolitikai helyzetre.

Megjegyzem, számomra meglepően gyors és sikeres volt már eddig is az átállás, amit az európai országok többsége végrehajtott azzal, hogy levált az orosz gázzól, és most is leválik az orosz olajról. Mindez nagyon jelentős beruházásokat igényel. Az energetikai átállás részben már meg is történt vagy megtörténőben van – nagyon nagy ráfordításokkal. A meglevő LNG- kikötőket kibővítették, mint hallom, Németországban a háború bejelentése után elindítottak egy kikötőépítést, és ezt az új LNG-terminált a múlt héten már átadták, ami azért technológiailag is kalapemelésre méltó. Viszont ez azt is jelenti, hogy olyan beruházások történtek, amelyeknek a hosszú megtérülési ciklusa miatt a piaci szereplők

nem fognak tudni lejjebb menni az áraikkal. Az USA és Európa közötti speciális nagy energia-árkülönbség talán érdemben csökkenni fog, de azért ez azt jelenti, hogy a következő időszakban az energia nem lesz olcsó.

Ebből pedig másrészt az is következik, hogy aki előbb kezd alkalmazkodni, az kisebb veszteséget szenved el, mint aki később adaptálódik. Magyarország itt elvesztett egy évet, holott ha van ország, amelynek fontos lenne az energiaigényesség mérséklése és a behozatali források diverzifikálása, az éppen a miénk. A Nemzetközi Energia Ügynökségnek (IEA) adatai alapján azt a két adatsort hoztam ide (*ld. 1. és 2. ábra*), ami számomra sokkoló üzenetet hordoz.

1. ábra: A magyar ipari energiafogyasztás sokat nőtt 2000-2020 között

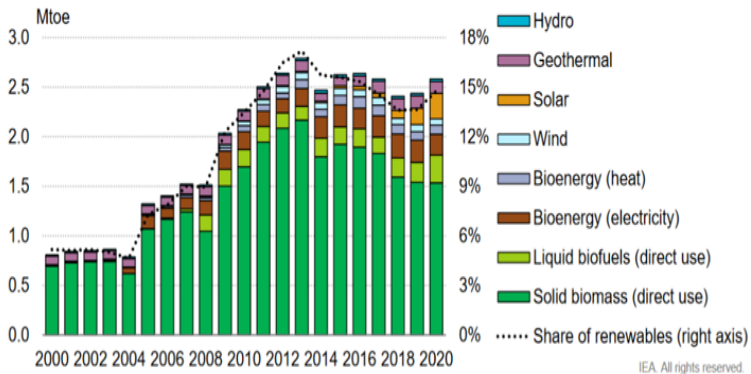

Forrás: IEA: Hungary 2022. Energy Policy Review

A szerkezeti vonatkozás egyik kritikus ügye a magyar ipar energiafelhasználása, energiaigényessége. Ez a téma nem nagyon szerepelt eddig a közbeszédben. A nemzetközi energiaügynökség (IEA) éves jelentése szerint a magyar ipar energiafogyasztása 2010-2020-as időszakban 46%-kal nőtt (<https://www.iea.org/reports/hungary-2022>). A magyar ipar outputja is örömdetesen emelkedett, de ez azon a tényen nem változtat, hogy az iparban felhasznált energia volumene ennyivel nőtt. Így az

iparnak a teljes gazdasághoz mért energiafogyasztási aránya is nagyobb lett 2010-ről 2020-ra – talán egyedülként Európában, hiszen máshol a technológiai haladás, az anyagtakarékossági fejlesztések nyomán az ipari energiafajlagosok szépen javultak.

2. ábra: A megújuló energiaforrások részaránya a teljes energiafelhasználásból – 2000-2020.

Forrás: IEA

Miután pedig importfüggő ország vagyunk, ez azt is jelenti, hogy a többlet energia jelentős része is importból származik – jórészt orosz relációból. Az importfüggőség már önmagában gond. Ennél már csak az lenne rosszabb, hogyha a többletigényt hazai termelésből próbálnánk fedezni, amire van is hajlandóság a kormányzat részéről, teljesen rossz következtetést vonva le az elmúlt két évről. Önellátásról beszélni akkor, amikor a mi problémánkat – és az a kocsisor, ami december 6-ig a benzinkutaknál kígyózott, jól jelzi – nem a nemzeti önellátás oldja meg, nem adekvát dolog. A piaci ellátást az energetikában és más téren is az értékláncokba való szerves és értelmes, nagyobb jövedelmet eredményező bekapcsolódás szavatolja. Önellátás egy ekkora országban? Amelynek a lakosságát pontosan nem ismerjük; tízmillióról gondolkoztunk korábban, de a népszámlálásnál begyűjtött adatok alapján valószínűleg kiderül, hogy már messze nincs tízmillió lakosunk. A konklúzió sokkal

inkább az, hogy jobban, előnyösebben kellene beékelődnünk a nemzetközi értékláncokba, nem pedig berendezkedni önellátásra.

Visszatérve az ipari szerkezetre: nem azért nagy és növekvő az ipar energiafelhasználása évtizedes távon mérve, mert fajlagosan romlana a meglévő magyar cégek energiafelhasználása; piaci viszonyok mellett nyilván ugyanannál a cégnél, azonos ágazatban inkább javultak az energiafajlagosok. Azonos vagy kissé növekvő termelés mellett a meglévő vállalatok elvileg kevesebb energiát használnak 2020-ban, mint 2010-ben. Akkor hogyan nőhet ilyen gyorsan az ipari energiafogyasztás? (*ld. 1. ábra*) Úgy, hogy romlott az összetétele: olyan iparágak telepedtek le jelentős mértékben hazánkban, amelyeknek nagyon nagy a gáz-, olaj-, áram- és vízfogyasztása.

Így történt az autógumigyártással, majd az akkumulátorgyárakkal. Ez utóbbiak számát növelné a Debrecenben építendő kínai akkumulátorgyár, amely irdatlan mennyiségű olajat, földgázt, vizet és hét vagy nyolcezer munkást igényel. Ebből a négy tényezőből egyik sincs meg Debrecenben. Az ilyen ipari tevékenységek bővítése az utóbbi években kialakult anyag- és energiaigényes struktúrát megerősíti, ahelyett, hogy lazítaná. Ez nem általános ügy a környéken: a lengyel iparnak az áram- és gázfogyasztása például csökkent ezen idő alatt. Nem nagyon, de csökkent, miközben az ipari termelés dinamikája náluk nagyon nagy volt.

Nézzük tehát a térségben a különbségeket és hasonlóságokat. A növekedésben sok a közös elem, az inflációban is van hasonlóság, de arányai erősen eltérők. Az ipari struktúrában azonban komoly eltéréseket mutatkoznak. A hazai viszonyok felől nézve: a megújuló energiaforrásokról a nemzetközi adatok elemzése nélkül is sejtettük, hogy nem állunk jól. Az IEA adataiból különös folyamat olvasható ki a 2. ábrán: Magyarországon az energiafogyasztásnak korábban csak néhány százaléka volt megújuló, aztán felment tizenöt százalékra egy-másfél évtizeddel ezelőtt, de a meglepetés most jön: azóta egy fikarcnyit sem emelkedett a megújuló aránya. Eltelt egy évtized 2010 és 2020 között; ebben a vonatkozásban teljesen elvesztegetettnek érzem.

És ha megnézzük a megújuló energia 15%-os részarányát: mi mögötته az összetétel? A vízenergia aránya csekély, erről azonban nem sokat tehetünk, adottságaink miatt. A napenergia felhasználása javult, a geotermi-

kus alig változott, a szél esetében sem történt lényeges aránymódosulás. Ami jelentősen nőtt, az a biomaszra részaránya. Nem tudom megítélni, hogy ez jó hír vagy nem jó hír. Ha abba beszámítják a tűzifa égetést és a hagyományos fűtési módokat, a szalma elégetését, akkor nagyon is meglehet, hogy a biomasz mint divatos név csak elfedi a tényleges lemaradásunkat egy környezetileg és gazdaságilag, sőt stratégiaileg roppant fontos területen.

A gazdasági szerkezetnek és az egész magyar gazdasági modell működésének a kulcsfontosságú termelési tényezője az ember. A munkaerőpiaci viszonyokat illetően nagy különbségek vannak még a szűkebben vett térségen belül is, például a lengyel és a magyar pálya között. Mindkettő országnál már egy ideje tart az erős kivándorlás; a lengyelek ismert módon óriási számban élnek Angliában, a második legnagyobb nyelv az Egyesült Királyságban az angol után a lengyel, a harmadik a román. Ugyanakkor Lengyelország – és ez nem köztudomású – már a Covid-válság és 2022 előtt is évi több mint egymillió munkavállalási engedélyt adott ki az Európai Unió kívüli országok állampolgárai számára, alapvetően Ukrajna, Belorusz, Oroszország, Grúzia irányába. A lengyel gazdaság – és ez áll a cseh gazdaságra is – jelentős mértékben szív fel külföldi munkaerőt, miközben maga is exportál munkaerőt. Milliót meghaladó vendégmunkás-foglalkoztatás egy évben: ez nagymértékben pótolja a nyugaton munkát keresőket, így egyben az egyik motorja a három évtizede tartó lengyel gazdasági növekedési ütemnek. Nyilván a munkaerőállománynak nemcsak a számszerű mértéke, hanem szakmai, életkor és képesség szerinti összetétele is fontos, de példának véve ezt a két partnerünket, feltehetjük, hogy sem a cseh, sem pedig a lengyel esetben a gazdasági növekedési képességüket illetően nem volt hátrányos a 2022-es válság előtti időszak.

2022. február 24-e után különösen megváltozott a világ. Annak a hat-hét millió ukránnak, aki az orosz támadás utáni háromnegyed évben elmenekült külföldre, a legfőbb nyugati célországa Lengyelország lett. Sokan kerültek Oroszországba is, ám ezt a speciális vonatkozást most kihagyjuk. Inkább tekintsünk rá arra, hogy ennek a szörnyű háborúnak a következményei miként érinthetik a térségünk viszonyait. (ld. 2. táblázat)

Helyzetünk regionális tükrében

2. táblázat: A regisztrált ukrán menedékkérők száma, ezer fő, 2022. október 25.

Lengyelország	1 469	Németország	1 002
Csehország	453	Spanyolország	149
Szlovákia	98	Olaszország	171
Magyarország	31		
Románia	86	Törökország	145
Moldova	95	Oroszország	2 852

Forrás: UNHCR

A nemzetközi menekültügyi hatóság 2022 őszi állapot-felmérése szerint másfélmillió a lengyelországi menedékkérők száma, egymillió Németországban, félmillió Csehországban, százezer fő Szlovákiában, és a menedékkérők száma tovább nő. Ehhez érdemes hozzámérni azt, hogy ugyanezen időpontban harmincezer körüli volt a Magyarországon regisztrált menedékkérők száma. Ez azt támasztja alá, hogy a magyar munkaerőpiacot nem érinti érdemben ez a vonatkozás, eltérően mások helyzetétől.

Egyébként a menekültügy elsődlegesen nem munkaerőpiaci jelenség, hiszen a menekülteknek az összetétele ebben az esetben igen sajátos: sok köztük a nő és a gyermek, ismert okok miatt. Azt tudni lehet célzott felmérések és kutatások alapján, hogy az ilyen helyzetű menekültek esetében idővel bekövetkezik egy újabb szakasz, amely során vagy tartósan megtelepednek a menekültek, és a férfiak utánuk jönnek, vagy pedig a helyzet rendeződése függvényében megindul a visszaáramlás. A mostani tragikus ukrajnai háború esetében is mind a kettőnek megvan

az esélye. Ahol erős a diaszpóra, ott a letelepedés aránya nagy. Ebből az a konklúzió, hogy néhány térségi országban a munkaerőállomány növekedését, és ezen keresztül a további gazdasági dinamikát jelentősen érinti a migráció alakulása, nevezetesen az ukrán menekültek tartósabb letelepülése, függően attól, hogy mikor és miként indul majd el Ukrajna újjáépítési folyamata.

A konferenciára készülve tájékoztam arról, hogy milyen vizsgálatok, számítások folynak az ukrainai újjáépítésen gondolkodók körében. Nemzetközi kutatóhálózatok és intézmények – a korábbi időszakok nemzetközi menekültügyi eseteit figyelembe véve – azt valószínűsítik, hogy a menekültek visszatérési valószínűsége nem túl nagy. Korábbi tapasztalatok szerint különösen akkor csekély a visszaáramlás, ha anyagilag fejlettebb országba, és nyelvileg, kulturálisan közelebb álló közegbe kerülnek a hazájukat kényszerből elhagyók. Sok múlik a visszatérés lehetőségének időbeli alakulásán is; minél tovább élnek a menekültek az új közegben, annál kisebb hányad tud, hajlandó visszatérni. Ezzel az eshetőséggel számolva a mostani esetről is elmondható, hogy talán Lengyelország, Németország, Csehország számára jelentős demográfiai gyarapodást hozhatnak a tragikus háború emberi következményei; ami viszont a magyar gazdaságot illeti, nálunk nem valószínűsíthető az előzőekhez mérhető demográfiai, munkaerőpiaci hatás.

Ha tehát végül rátérünk a harmadik témakörre, a növekedési-fejlődési pályák lehetőségeire, azt kell feltételeznünk, hogy nálunk a munkaerő valószínűleg megmarad korlátnak. Az ipari struktúra merevségét már említettük. Természetesen ezen lehet változtatni; az energiaigényes tevékenységekről el lehet mozdulni az adottságainknak jobban megfelelő szerkezet irányába. A változtatás azonban nem egy-két év, és nem is csak ár kérdése, hiszen ha már ide települt egy iparág, annak a megmaradása vagy arrébb menetele bonyolult üzleti ügy, és nem csak attól függ a tevékenységek mozgása, hogy mi történik mondjuk az olajárakkal.

Az eddig áttekintett adatok nem válaszolnak arra a kérdésre, ami nekem adatott: miként helyezük el Magyarországot a térségben. Igazából az adatok csak abban segítenek, amit egyébként is tudunk: a régióban a 2008-as pénzügyi válságra és az azóta eltelt időszak alatt meglehetősen különböző társadalmi-gazdasági-politikai válaszok születtek. Az irány-

választások eltérőek, noha a harminc évvel ezelőtti kiinduló fejlettségi szint és az akkori problematika elég hasonló volt. Mindegyik volt szocialista országnak szembesülni kellett a maga strukturális problémáival, ezek nagyrészt hasonló jellegűek voltak, mégis látjuk, hogy például az észti válasz mennyire más, mint a bolgár vagy éppen a magyar. Erre lehet rávágni, hogy Észtország fent van északon, kicsi ország. Kicsi, bár egyáltalán nem homogén a lakosság összetételét tekintve, egynegyedük orosz anyanyelvű, ami manapság inkább kockázati tényezőnek számít a világban. Mégis transzparenciában, digitalizációban, most már termélekenységben, életszínvonalban jóval előttünk járnak.

Ha a magunk közelebbi térségét nézzük, szembeötlő a 2010-es magyarországi politikai és gazdaságpolitikai irányváltások között az újraiparosítás. Azt most egy pillanatra félretéve, hogy szükséges volt-e objektíve egy ilyen irányú korrekció, érdemes felidézni a Lehmann Brothers pénzügyi csődje utáni globális és európai hangulatot, és annak itteni lecsapódásait. Azt a narratívát, mely szerint a pénzügyi mozgások nagyon hektikusak, túlságos felduzzadtak a pénzpiacok, túlzó lett a finanszírozás. Magam is sok jogos kritikát tudok megfogalmazni a kétezres évek utáni nyugat-európai és amerikai kapitalizmust illetően, ugyanakkor azt is gondolom, hogy a nagy pénzügyi válságból levonható következtetések nem azonosak ott, mint minálunk.

A 2008-as pénzügyi zavarokhoz és az IMF-hitelfelvételhez elvezető pálya minálunk nem ugyanolyan volt, mint az Egyesült Államokban, de még akár az EU déli peremén, ahol az 1990-es évtizedtől valóban ipartalanodás ment végbe, és a pénzügyi szektor, az ingatlanbiznisz túl lett fejlesztve. Magyarországon – emlékszünk – az államháztartás deficitje 2001 és 2006 között veszélyesen nagy méreteket öltött, voluntarizmus jellemezte a gazdaságpolitikát, a pénzügyi szektor prudenciális ellenőrzése gyenge volt, egy halom szerencsétlen folyamat zajlott le 2008-at megelőzően. E folyamatokat bőven illette kritikával a közgazdasági szakma, az itt jelen levők közül is sokan, különösebb hatás nélkül.

A 2008-as krízis mindenhol lezárt egy szakaszt, a mi térségünkben is. Itt a rendszerváltozási folyamat csaknem két évtizedes menetében hozott útelágazásokat a pénzügyi válság. A krízisre adott válaszok eltértek országonként, az elemzésükre itt nincs mód, de hogy jelentős

különbségek keletkeztek, azt demonstrálni lehet például az EBRD-nek a tagországok fejlődését minősítő indexe alapján. Korábban transition index volt a neve, most hasonló nevet adtak: *assessments of transition qualities – ATQs* (<https://www.ebrd.com/economic-research-and-data/transition-qualities-asses.html>) ennél a londoni székhelyű nemzetközi pénzintézetnél, ahol én három boldog évet töltöttem el annak idején. (ld. 3. táblázat) A külső értékelésekkel szemben mindig van berzenkedés itthon, különösen, ha nem roppant kedvező a jegy, de mégis érdemes megnézni, hogy nyilvános adatok halmaza alapján egy-egy országot adott évben miként osztályoznak egy ilyen szervezetnél.

3. táblázat: Az EBRD „tranzíció-értékelő” indexe. A magyar ATQ (0-10): versenyképesség: jó/közepes; kormányzás: közepes alá; környezeti: jó; inkluzív: gyenge; ellenállóképesség: jó; integráltság: nagyon jó

	Competitive			Well-governed			Green			Inclusive			Resilient			Integrated		
	2022	2021	2016	2022	2021	2016	2022	2021	2016	2022	2021	2016	2022	2021	2016	2022	2021	2016
Central Europe and the Baltic states																		
Croatia	5.71	5.69	5.82	6.08	6.08	6.22	6.76	6.52	5.92	6.76	6.82	6.42	6.54	6.54	6.08	6.55	6.39	6.10
Czech Republic	6.79	6.77	6.64	7.32	7.30	6.98	7.14	6.90	6.56	6.97	6.87	6.67	7.48	7.48	7.53	7.98	8.11	7.88
Estonia	7.56	7.52	7.39	8.67	8.68	8.50	6.82	6.57	6.23	7.50	7.40	7.19	7.31	7.29	7.09	7.88	7.74	7.43
Hungary	6.39	6.38	6.17	5.97	6.04	5.77	6.65	6.41	6.08	5.95	5.88	5.83	6.97	6.88	6.53	7.79	7.73	7.48
Latvia	6.45	6.39	6.20	7.31	7.31	6.83	7.10	6.86	6.24	6.81	6.72	6.44	6.97	6.98	6.80	7.10	6.97	7.36
Lithuania	6.22	6.19	6.44	7.86	7.82	7.26	7.03	6.79	6.42	7.00	6.96	6.93	6.94	6.94	6.57	7.49	7.51	6.98
Poland	6.33	6.32	6.52	6.88	6.92	7.34	6.82	6.58	6.45	6.81	6.89	6.62	7.62	7.62	7.37	6.96	6.94	6.66
Slovak Republic	6.44	6.43	6.27	6.35	6.35	6.22	7.29	7.05	6.76	6.65	6.54	6.42	7.51	7.50	7.22	7.22	7.28	7.35
Slovenia	6.32	6.29	6.42	7.24	7.31	7.18	7.29	7.05	6.92	7.06	6.97	6.77	7.46	7.44	7.11	7.25	7.23	6.94

A magyarországi állapotok értékelése: a világgazdaságba való integráltság jeles, tehát a magyar gazdaság a globális, európai értékláncokba való beépülés mértéke szempontjából az élenjárók között van. A magyar állam vezetői képessége közepes jegyet kapott: vannak rosszabbak is, jobbak is nálunk a rendszerváltó országok között. A magyar társadalomnak az integráló, befogadóképessége az átlag alatti. Ennek az utóbbi tényezőcsoportnak a gyenge értékelése azért különösen érdekes, mert a hazai társadalmi integrálódás, befogadás (inklúzió) vonatkozásán túl – mint láttuk – most kritikussá válik a migrációs folyamatokhoz való viszonyulás is. Az itt kapott gyenge osztályzat nem lep meg minket, a

magyar migrációs politika barátságtalan – hozzáteszem, e vonatkozásban a lengyel értékjegy is átlag alatti az áttekintett időszakot illetően. A háború azonban náluk új szakaszt nyitott a politikai attitűdben, továbbá Lengyelország esetében a társadalmi integrációs képességet illetően ott javukra szól az ukrán vonatkozásban a nyelvi közelség. Magyarországon ugyanez nem áll fenn.

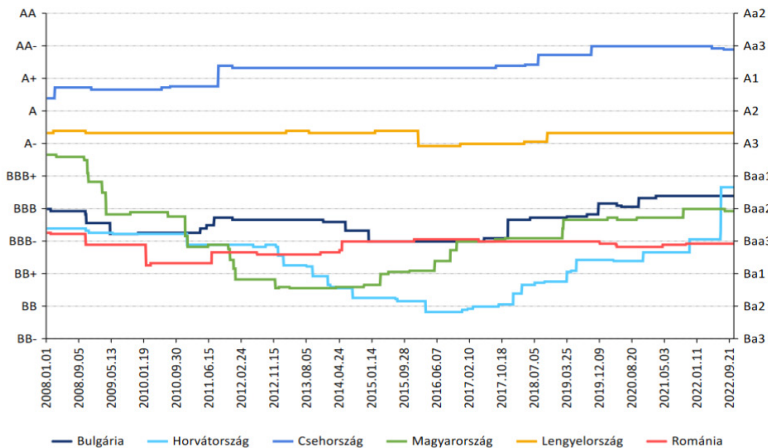
Az ellenállóképesség, a rezisztencia képessége terén elég jó értékelést kaptunk. Hogy pontosan mit mér és hogyan jön ki egy pontszám nulla és tíz között a gazdaság ellenállóképességet illetően, azt nem tudom, de ha a minősítésben benne van a magyar gazdasági szereplők alkalmazkodóképessége, akkor az egybevág egyéb ismereteinkkel. Most is jól láthattuk, hogy a háztartások, vállalkozások, ha kell, tudnak reagálni az árjelekre, alkalmazkodnak a gazdasági ösztönzőkre. A rezsisökkentés nevű hatósági árrögzítési rendszer azonban sajnos nem tette lehetővé, hogy árjelzést kapjon a lakosság, és időben elkezdjen szigetelni, lecserélni a sokat fogyasztó gépeket, nekikezdjen az életmód-változtatásnak, végiggondolja lakásépítésnél, hogy ki tudja-e fűteni majd később azt a százhusz négyzetmétert, vagy pedig esetleg másfajta megoldást kell választania. Hogy a cég mennyire merjen anyagigényes gyártásokra szakosodni, vagy máshova szervezze ki az ilyen gyártást stb. Ha számítani lehet az input-árak változékonyságra, az energia potenciális drágulására, akkor a kalkulatív vállalkozó óvatosabban kötelezi el magát energiaigényes munkafázisok mellett, mint akkor, ha hosszabb távra garantálva érzi a rezsitarifákat. Az állami reguláció által lefojtott reagálás ügyét azért hozom ide hangsúlyosan, mert vannak olyan indikátorok, amelyek alapján a magyar gazdaság strukturális helyzete a többiekénél rosszabb, főleg a három balti ország, Szlovénia, Csehország vonatkozásában. Szlovákiának vannak a miénkhez hasonló szerkezeti problémái.

És akkor a végére hagytam még egy olyan gondolatot, ami az elmúlt időszakban hirtelen berobbant a közbeszédbe – különösen a jegybankelnök 2022 december elején elmondott beszéde alapján: mennyire sérülékeny a magyar gazdaság. Már korábban előkerült az infláció, mint egyfajta sérülékenység, egyensúlytalanság. Az is a sérülékenység mutatója, hogy milyen hozamszinten tudja magát az ország finanszírozni saját belső pénzügyi piacain. Ha a tízéves magyar állampapír hozamra gondolok, ami

most 8% körüli, az bizony több, mint a szlovák 3, a cseh 4, a lengyel 6%, sőt még a román hozam is lehet ennél kisebb. Az említett országokhoz képest a magyar államadósság aránya a bruttó hazai termékhez képest a legnagyobb. Így a következő évekre, évtizedekre jutó kamatterher nagy lesz, ezt jobb fejben tartani a költségvetési mozgástér latolgatásánál.

Megnézve a devizatartalékokat, ez a magyarországi harminchat milliárd dollárnyi tartalék 2022 végén sokkal több, mint a szlovákoknál a tíz milliárd euró. Csakhogy ők benne vannak az euróvezetben, ezért nekik nem kell annyit tartani otthon, az a tíz milliárd is luxus. A lengyel jegybank százhatvan milliárdos tartalékon ül, a cseh százötven milliárd dolláron! A magyar harminchat milliárdos devizatartalék nem csekély, de láthatóan vannak országok, amelyek jobb helyzetben vannak. Különösen kontrasztos a magyar devizatartalék „épp elégséges” szintje, ha figyelembe vesszük a tőkepiaci besorolást.

4. ábra: A régiós országok szuverén hitelbesorolása 2022 decemberében (3 rating átlaga)

Forrás: MNB

A magyar besorolás még mindig a befektetési kategóriában /investment grade/ van, de azért elég törékeny helyen. (ld. 4. ábra) És azt el kell ismernünk, hogy ez a második legrosszabb érték az Európai Unió

keleti perifériáján. Az egész EU-t tekintve egyedül a románok vannak mögöttünk a rating tekintetében, hiszen már a horvátok és a bolgárok is elének kerültek azáltal, hogy vagy belépnek az euróövezetbe (Horvátország 2023-tól), vagy már benne vannak a finisben (Bulgária). Románia is dolgozik a feltételek teljesítésén.

Az egyéni, vállalati, sőt országos sérülékenységi szempontból van egy azonnali gond, ez az árfolyamingatagság. Ez itt külön téma, más előadások is érintik. Az árfolyam, csakúgy, mint az infláció, maga is gondok forrása, de másfelől mélyebben fekvő, strukturális gondok következménye is. Ezért a legvégén visszakanyarodom a szerkezeti ügyekhez.

Életpályám miatt arra mindig is érzékeny voltam arra, miként kapcsolódik össze az ország fejlődése a gazdaság szerkezetével és működési modelljével. Említettem a merev és megmerevedő ipari struktúrához kötődő aggodalmaimat. Az ipar csupán egyetlen részét teszi ki egy ország energiaigényének, megközelítőleg 28%-át, de ne feledjük, ez az arány nőtt az elmúlt tíz évben, nem csökkent. A többi nagy szektoroknál is vannak gondok az energiaigényességet tekintve, a lakosságnál meg a közlekedésnél; meg kell nézni a magyar autópark átlagos élettartamát, és nem leszünk nagyon boldogok, de ugyanúgy megnézhetjük az országos ingatlanállománynál a hőszigetelések modernizáltsági fokát, az pedig gyalázatos. Bár mindannyian reménykedünk abban, hogy az energiaárak nem nőnek tovább, és nem fordul ellenünk a világpiac, de őszintén szólva azt kell mondanunk, hogy erre a jövőnk alakító tényezőre nincs ráhatásunk.

Reménykedhetünk, hogy ezek a folyamatok jobban alakulnak, de ahogyan sem a nemzetközi olajárakra, sem a nemzetközi kamatszintre nincs hatásunk, és keveset lehet tenni a tőkepiaci besorolásunk javulásért, ugyanúgy a nemzetközi migrációs folyamatokat is nehéz alakítani. Az ipari szerkezet formálása pedig annyira időigényes, hogy rövidtávon adottságnak kell tekinteni azt, ami van. Az ismertté váló fejlesztési tervek ráadásul tovább vinnék azt a struktúrát, amivel nekem eleve súlyos problémáim vannak.

A közepes igényességi szintű, összeszerelő szerkezetből néhány ország ügyesen kilépett, Észtország nagyon gyorsan, Litvánia vagy Lengyelország egy fokkal lassabban távolodik tőle. Szlovákia és Magyarország maradt benne ebben az összeszerelő, nagy energiafelhasználású struktúrában.

Azt a feladatot kaptam, hogy hasonlítsam össze a régió országait, nos, az összehasonlításból az jött ki, hogy a hazánk előtt álló időszak strukturális okokból nem lesz túl könnyű. Hogy milyen pályán kell küzdenünk, az pedig részben a gazdaságpolitikai döntéshozók hatáskörén kívül esik.

Végül meg kell említenünk a politikai környezetből adódó kockázatokat, amelyekkel itt most nem foglalkoztam. Pedig azok jelentősek; amint az üzemanyag-árstop előző napi feloldása mutatja, rengeteg a hirtelen, improvizatív döntés, sokféle következménnyel. De a külpolitikai, biztonságpolitikai aspektusok is kritikussá válhatnak. A legújabb kérdőjelek egyike ma például az, hogy az EU tagállamok Ukrajnának nyújtandó hitelfelvételét valóban megvétózza-e a magyar kormány. Az ilyen és egyéb eshetőségek fényében még aggályosabbnak látok néhány gazdaságstratégiai ügyet – ez azonban nem ennek az előadásnak a tárgya.

Garai Péter, az Adria Port Zrt. vezérigazgatója

A TRIESZTI KIKÖTŐFEJLESZTÉS – A REGIONÁLIS LOGISZTIKAI LÁNCOK TÜKRÉBEN

Elsőként hadd kérjek elnézést Kiss-Parciu Péter helyettes államtitkár úr nevében, aki az eredeti meghívón szerepelt, mint előadó. Ő a mai napon Szijjártó miniszter úrral Rómában tárgyalt többek között a trieszti kikötő beruházás kapcsán, úgyhogy úgy gondoltuk, hogy lévén mégiscsak kül-gazdasági projektről van szó, ezért helyénvaló lenne, hogy akkor én jöjjek el helyette, hogy erről a beruházásról beszéljek. Még akkor is, hogyha ez a korábban elhangzott előadásokhoz képest nyilván egy szűkebb fókuszú téma, de bízom benne, hogy érdekesnek és hasznosnak találják.

A mai konferencia egyik témája, és ez nyilvánvaló mindenki számára, hogy a magyar gazdaság mennyire nyitott, és a külkereskedelem milyen fontos szerepet tölt be. A trieszti magyar kikötőberuházás pedig a logisztika révén kapcsolódik ehhez, hiszen mindannyian tudjuk, hogy ennek a hatékonysága és működése mennyire létfontosságú ahhoz, hogy ezek a folyamatok jól menjenek.

Talán, mint végfogyasztók, körülbelül 3 évvel ezelőttig szinte nem is szembesültünk azzal, hogy a kialakult globális ellátási láncok mennyire törékenyek, később a COVID megérkezésével azért egyre másra kaptuk azokat a jelzéseket, hogy valójában az a rendszer, amit korábban felépítettek, az nem volt teljesen tökéletes, illetve ennek a nehézségeit még most is nyögjük, a rendszerek átalakítása folyamatban van. Ehhez kapcsolódóan Magyarországnak, mint tengeri kijáráttal nem rendelkező országnak igazolható az a vágya, hogy kijusson a tengerre.

Ez viszonylag régi történet a magyar kormány égisze alatt, körülbelül 20 éve még Rijeka is terítékre került. Aztán 2017-2018-ban lehetett a sajtóban olvasni a koperi (Szlovénia) kikötő fejlesztése iránti magyar érdeklődésről. Komoly tárgyalások folytak, aztán különböző okokból az a beruházás nem tudott megvalósulni, és ezt követően álltunk tovább

körülbelül 10-15 kilométerrel, Triesztbe, ahol egyrészt egy elég kecsgetető lehetőséget kínáltak számunkra, másrészt az olasz partnerek részéről nagyon befektető barát hozzáállással találkoztunk.

Ennek az eredménye lett az, hogy ennek a projektnek az első formális lépésének tekinthető adásvételi szerződést 2019 júliusában megkötöttük. Itt az eladó két olasz magáncég volt, a megszerzett terület összesen 32 hektár. Ebből 26 hektár magántulajdon, amit az Adria Port Zrt.-n, mint 100% állami tulajdonú gazdasági társaságon keresztül megszereztünk. Van továbbá egy hat hektáros rész, beleértve a tengerparti szakaszt, ami természetesen – ahogy szinte mindenütt – Olaszországban is kizárólagos állami tulajdon, melyre vonatkozóan 2076-ig érvényes állami koncessziót szereztünk.

Az adásvételi szerződés aláírása még csak az első lépés volt, ugyanis egy elég komplex tranzakcióról volt szó. Számos olyan feltételt szabtuk az adásvétel során, amelyek azt voltak hivatottak garantálni, hogy a magyar állam érdekeit megfelelően védjük és csak akkor fizessük ki a vételárat, ha a feltárt kockázatok tekintetében megfelelő garanciákat kaptunk. Emiatt, és természetesen sajnos a 2020 elején megérkezett COVID-járvány miatt – aminek az első hulláma különösen szegény olasz barátainkat tarolta le – ennek a tranzakciónak a zárása az eredetileg tervezetthez képest valamennyire elhúzódott, így a végleges tulajdonszerzésre 2020 év végén kerülhetett sor. Ennek a zárásnak a megtörténtét követően kanyarodtunk rá arra, hogy a már korábban elvégzett felmérések, szakmai elemzések eredményeit felhasználva elkészíttessük ennek a beruházásnak a komplex üzleti és műszaki megvalósíthatósági tanulmányát, amit közbeszerzés alapján a PricewaterhouseCoopers (PwC) készített.

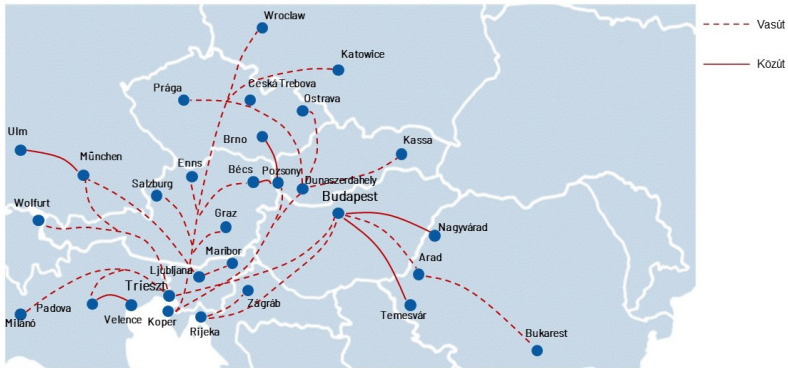
2021 tavaszától folyt az a munka, ami arra volt hivatott, hogy részletesen megvizsgálja, hogy melyek az olyan típusú szolgáltatások, amelyek a lehető legtöbb kapcsolódási pontot nyújthatják a magyar gazdaságnak, valamint, hogy megvalósítsák az ezzel a beruházással elérni kívánt stratégiai célokat: a magyar külkereskedelem ösztönzését, Magyarország helyzetének javítását a regionális logisztikai láncban és nem utolsósorban pedig azt, hogy ez egy megtérülő beruházás legyen, ami rendkívül fontos szempont. Ez egy elég hosszú és kiterjedt elemző munka volt, amely során rengeteg, Magyarországon illetve a környező országokban jelenlévő, komoly árualappal rendelkező cégekkel, szállítmányozókkal és

rengeteg mindenkivel egyeztettünk annak érdekében, hogy fel tudjuk azt mérni, hogy a jelenlegi piacon elérhető szolgáltatásokhoz képest melyek azok a szegmensek, amelyekben úgy tűnik, hogy adott esetben mi egy új beruházással tudnánk jobb szolgáltatást nyújtani, ezáltal bizonyos meglévő forgalmakat megszerezve, valamint milyen új forgalmat lehet az Észak-Adria felé terelni.

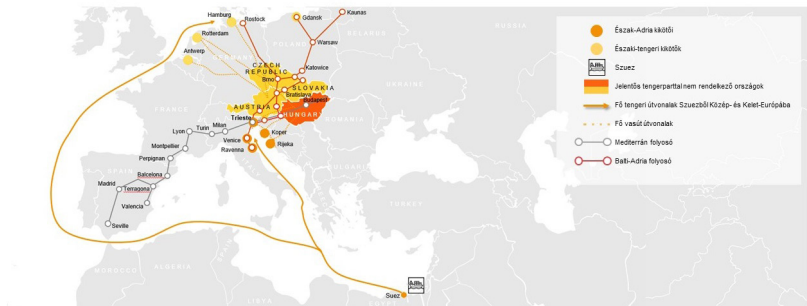
Ennek során átnéztük a gazdaság fő ágazatait és azok legfontosabb szereplőit – ezek közül ma már itt többről is volt szó – és a végeredmény az lett, hogy az a legfontosabb, hogy rugalmasak legyünk. Nyilván ezt a COVID-járvány által a logisztikai láncokban okozta felfordulás is előrevetítette, hiszen jelen körülmények között a logisztikai láncokban meglehetősen nehéz 50 évre tervezni, még egyesek azt is mondhatják, hogy talán 5 évre is elég jelentős kihívásnak minősül. A konklúzió az lett, hogy egy olyan koncepciót rakjunk össze, ami megfelelően rugalmas lesz ahhoz, hogy már akár a kivitelezés, de később a működés során is különösebb nehézségek nélkül majd reagálni tudjunk a piaci változásokra. A projekt háttéréről fontos kiemelni, hogy igyekeztünk térképre tenni a kikötő teljes hátszágát. Nyilvánvalóan ebből minket elsősorban Magyarország, illetve a szomszédos, elsősorban azon belül is a tengeri kijárással szintén nem rendelkező országok érdekelnek. Ebben a fókuszban feltártuk a meglévő vasúti és közúti elérhetőségeket, amiből látszik, hogy ennek a projektnek a lefedettsége igazából nem csak Magyarország lesz, hanem a környező országok is. *(ld. 1. ábra)*

1. ábra: A trieszti kikötő főbb vasúti és közúti összeköttetései

A cél az volt, hogy lássuk, a Magyarországon jelenlévő vállalatoknak milyen kapcsolódási pontokat tudunk nyújtani, de természetesen azt, hogy végeredményben ki fogja igénybe venni ezeket a szolgáltatásokat, végső soron a piac fogja eldönteni. Ezen a térképen próbáltam még jobban szemléltetni azt, hogy kifejezetten a távol-keleti forgalom tekintetében nagyjából kik a versenytársak. Ezen az ábrán a fekete-tengeri kikötők nincsenek rajta, de ennek most megvan az érthető oka is. (ld. 2. ábra)

2. ábra: A Földközi tenger és azon belül az Adriai tenger szerepe a távol-keleti tengeri kereskedelemben

Néhány fontos információt megosztanék a megszerzett területről: korábban említettem már, hogy a teljes terület 32 hektár, a teljes part hossza

A trieszti kikötőfejlesztés – a regionális logisztikai láncok ...

nagyjából 700 méter, a hasznos partrész valószínűleg 650 méteres lesz, illetve a merülési mélység 12 és fél vagy 13 méter lesz. Utóbbi kettőt azért mondom így, mert jelenleg is tárgyalunk az olasz hatóságokkal ezeknek az előkészítésével, műszaki paramétereivel kapcsolatban, tehát ezek még – úgymond – „csillagozott” adatok lennének. Nagyon fontos kiemelni, hogy a terület magától értetődően közúti kapcsolattal, de közvetlen vasúti kapcsolattal is rendelkezik, tehát egy ipari vágány már a területhez kapcsolódik és onnan egy 2 kilométerre található rendező pályaudvarra fut be. Ennek a pályaudvarnak a teljes rekonstrukciója most folyamatban van, 2024-től lesz teljes mértékben működőképes és itt 750 méteres irányvonalak összerakására is lehetőség lesz, és amin keresztül Magyarország az Ausztriában és Szlovéniában található fő útvonalakon elérhető lesz.

A koncepció kapcsán sokat emlegetett rugalmasságot tükrözi az előzetes látványterv. (ld. 3. ábra)

3. ábra: A trieszti magyar kikötő előzetes látványterve

(Hangsúlyozom, hogy előzetes a látványterv, mert mint említettem még tárgyalunk az olasz hatóságokkal, illetve a leendő üzleti partnerekkel is.) Ennek a projektnek a finomhangolása tehát most van folyamatban, de pont emiatt, ennek a rugalmasságnak a jegyében raktunk össze egy olyan multifunkciós terminál koncepciót, amely konténerekkel, ún. Ro-Ro-val, (amikor vagy a kamiont, vagy csak a pótkocsiját, vagy kész autót hajóra teszik; ez a mediterrán térségben jelentős forgalmat kitesz)

és General Cargo-val (vagy hagyományos darabáruval, ami alatt minden olyan viszonylag nagy méretű termékfeleséget értünk, ami nincsen konténerben, például fém- és faanyagokat) foglalkozik. (A Project Cargo a különleges kezelést igénylő, jellemzően túlméretes árukat jelentik.) Ilyet láthatunk az autópályákon is, felvezetővel haladva, amikor például egy szélerőmű egyik propeller szárnyát viszik – a lényeg, hogy ezeket az árukat méretük és/vagy súlyuk miatt nem lehet a megszokott módon kezelni, a hajóra rakásnál sem.

A koncepció szerint tehát alapvetően ezt a négy (konténeres, Ro-Ro, hagyományos és Project Cargo) árucsoportot fogja tudni kiszolgálni ez a terminál. A tervezett teljes forgalmi kapacitás körülbelül évi másfél és 2 és fél millió tonna közé tehető. Azért ekkora a szórás, mert mint mondtam, a kiszolgálható több árucsoport közötti hangsúlyokat és forgalmat értelemszerűen a piac határozza majd meg, a kapacitás pedig ennek fényében ingadozhat.

Az olasz hatóságokkal folyamatban vannak a kivitelezés megkezdéséhez szükséges engedélyeztetéssel kapcsolatos tárgyalások. Ami már egy jó hírnek mondható, hogy az olasz kormány helyreállítási alapból (RRF) egy 45 millió eurós forrást ítelt meg a magyar projektnek ehhez kapcsolódó mederkotrési és partfal építési munkákra, melyet a kikötői hatóság végez el. Ez egy, már rendelkezésre álló és lehívható forrás, és a vonatkozó munkának a kivitelezésére vonatkozó előkészületei már egészen előrehaladtak, tehát bízunk benne, hogy ezek a munkák belátható időn belül megkezdődhetnek. A megszerzett forrás kapcsán további előny, hogy az RRF-ből finanszírozott projektek megvalósításának határideje 2026, úgyhogy bízunk benne, hogy ehhez tartják magukat és ennek fényében optimistán várjuk a folytatást.

Még két gyors gondolatot emelnék ki. A bevezetőben is említett ellátási láncokban okozott felfordulás okozta új kihívásokról is szó volt a konferencia előző panelében. Nagy újratervezés zajlik, aminek az egyik vetülete ez az úgynevezett „onshoring”, vagyis, hogy igyekeznek a globális multinacionális cégek lerövidíteni az ellátási láncokat azért, hogy a termelést közelebb hozzák a piacokhoz. Ez elsősorban egyébként Távol-Keletről való közelebbhozást jelenti. Azt hiszem, ez egy kifejezetten érdekes vetület, hiszen ennek az egyik fő desztinációja – úgy néz ki –

akár a kelet mediterrán térség, többek között Törökország lehet, ami elég jelentős lehetőségeket nyithat, hiszen ez a reláció az adriai kikötőknek egy kifejezett erőssége.

A másik gondolatsor pedig az ukrajnai háború, ami elég nagy kihívásokat teremtett, de ezeknek egy része – bízunk benne – átmeneti. Az idei év folyamán elsősorban az élelmiszer világpiacra gyakorolt hatás került reflektorfénybe, hiszen a gabona a kihozatala okozott óriási pánikot, aminek következtében – érthető okokból – sokszor jóformán minden gazdaságossági kérdést félredobva próbálták bármilyen úton-módon az Ukrajnában bent ragadt termékeket kihozni. Reméljük, hogy ez a következő évben már egy kicsit simábban fog menni.

Egy másik érdekes vetülete a COVID-válság okozta felfordulásnak a logisztikai szektorban tapasztalható nagyon felgyorsult és intenzívvé vált vertikális integráció. Az már egy viszonylag régi történet, hogy a hajózási társaságok vesznek maguknak kikötői terminált, ezt már évtizedek óta láthatjuk Európa-szerte Pireuszban, Hamburgban, de mondhatnám Triesztet, Rijekát is. Az viszont aktuális jelenség, hogy a konténer szállítási árak a Távol-Keletről az elmúlt években 6-8 szorosára emelkedtek, sőt bizonyos esetekben majdnem tízszeresére. Az irányadó Sanghaj-Rotterdam index, ami azt mutatja, hogy egy konténert átlagosan mennyiért lehet Sanghajból Rotterdamba elvinni, a járványt megelőzően ezer egynéhány száz dolláros szinten mozgott. Az idei év első felében valahol a 15.000-16.000 dolláros szinten érte el a csúcst és azóta, bár az elmúlt hónapokban egy meredek zuhanásnak indult, talán most 3000-4000 dolláron jár újra. Sajnos üroem az örömben, hogy ez a fajta normalizálódás nem annak köszönhető, hogy a felborult logisztikai láncban felgyülemlett hátralékot ezek a logisztikai rendszerek képesek voltak felszívni, hanem hogy az elmúlt hónapokban bezuhant a kereslet. (Ennek az általános makrogazdasági implikációinak a bemutatását meghagyom a nálam képzetebbeknek.) Ennek az áremelkedésnek egy fontos hatása volt viszont az, hogy a hajózási társaságok rengeteg pénzt kerestek. 2021-ben 148 milliárd dollár volt a profitja a konténeres szolgáltatást nyújtó társaságoknak, 2022-ben 123 milliárd dollárnál jártunk félévkor. Ez a következő évben vissza fog állni, de a lényeg az, hogy a hajózási társaságok az elmúlt 3 évben kis túlzással többet kerestek, mint

a konténeres hajózás kezdetéig visszanyúló 50 éves időszakban összesen. Ezen a rengeteg pénzen egyrészt új hajókat vesznek maguknak, másrészt nagyon felgyorsították az akvizíciós tevékenységüket. Újabb kikötői terminálokat, kisebb hajóstársaságokat vesznek, de nagyon felgyorsult a vasúti társaságok, közúti fuvarozók felvásárlásával kapcsolatos tevékenységük, továbbá hátszági terminálokat építenek, illetve vásárolnak fel. Az, hogy ennek a kifutása mi lesz, vagy, hogy néhány év múlva ez milyen hatással lesz a piacra az még egy érdekes kérdés. Ugyanakkor azért is szerettem volna felhívni a figyelmet erre a tendenciára, mert azt hiszem, hogy ez is alátámasztja, hogy a mi, néhány évvel ezelőtt megvalósított vásárlásunk valószínűleg még az utolsó történelmi pillanatok egyike volt, amikor elérhető volt egy ilyen akvizíció egy, Magyarország számára értelmezhető távolságban lévő kikötőben, mert az ilyen lehetőségeket pillanatok alatt fölcspikedik a hajós társaságok.

**Sass Magdolna, a Közgazdaság- és Regionális Tudományi
Kutatóközpont, Világgazdasági Intézetének igazgatója**

A MAGYAR KÜLGAZDASÁGI HELYZET, IRÁNYOK A SZAKÉRTŐ SZEMÉVEL

**A magyar gazdaság külső környezete – rövid és szubjektív
elemzés rengeteg kérdőjellel**

Tekintsük úgy, hogy a most következő két előadás – az enyém és Vakhal Péteré – összetartozik, nagyjából ő folytatja ott, ahol én abba hagyom. Tág témát, szabad kezet kaptam. Így azt választottam ki, ami most engem érdekel. Nagyon sok szó esett korábban az ellátási láncokról, az én témámban ezt globális értékláncoknak hívják, de tulajdonképpen ugyanarról beszélünk: az egyes termékek termelése most már nem földrajzilag koncentráltan, hanem több helyszínen összehangolt együttműködésével valósul meg, ahol az egyes tevékenységeket azon a helyszínen végzik, ahol az a leghatékonyabban vagy legalacsonyabb költséggel végezhető. A folyamatot a multinacionális vállalatok vezénylik, szervezik és menedzselik. Az angol nyelvű szakirodalomban global production network, tehát globális termelési hálózatok vagy global value chains (GVC) – globális értékláncok a központi fogalom. Végül is mindegyik koncepció ugyanazt próbálja leírni, vagyis az egyre erősebb nemzetköziesedést a termelésben. Amit én szeretnék itt megmutatni igazából, az a két-két fontos üzenet, amit hoztam magammal.

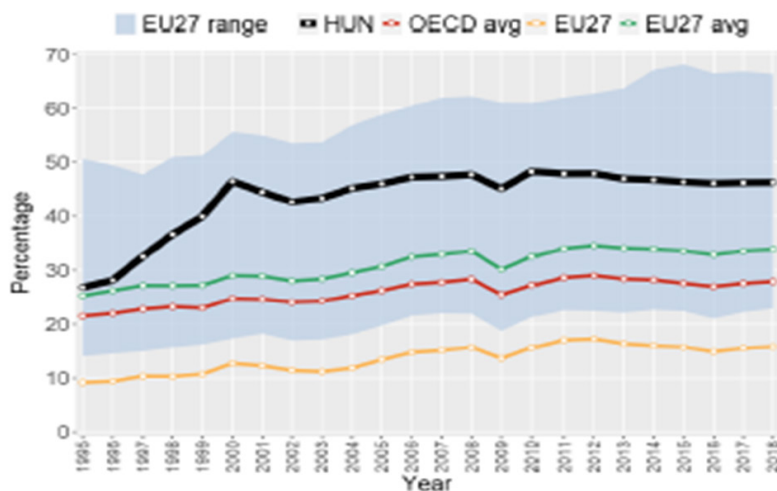
Először az elméleti hátterekről beszélek és az általános folyamatokról. A kilencvenes évektől történik meg ezeknek az ellátási láncoknak vagy globális értékláncoknak a „szétszervezése” a világban. Elsősorban Kína profitál ebből, manapság India is egyre inkább bekapcsolódik ezekbe a globális értékláncokba. Ami fontos ebben a tekintetben, hogy tulajdonképpen a komparatív előnyök denacionalizálása történik, a nemzettől való elszakítása, tehát igazából lehetségessé válik a helyszínek komparatív előnyeinek a kombinálása egymással és így a multinacionális vállalatok,

amelyek szervezik ezeket a globális értékláncokat vagy ellátási láncokat, még magasabb versenyképességre, még magasabb profitabilitásra tesznek szert. Tulajdonképpen a Dél vagy a kevésbé fejlett/fejlődő országok olcsó munkaerejének kombinálása az Észak vagy Nyugat, tehát a fejlett országok tudásával és így a multinacionális vállalatok ezen a módon képesek még magasabb jövedelmezőséget, még magasabb termelékenységet elérni – és képesek a termékek és szolgáltatások árait is csökkenteni. Ennek a következménye egy nagyon intenzív külkereskedelmi növekedés, azt is mondhatjuk, hogy inflációja van a külkereskedelmi adatoknak, hiszen a köztes termékek külkereskedelme nagyon megnő, többször váltanak országot, többször lépik át a határokat a különféle köztes termékek és természetesen a végtermékek. Sok ország kimaradt ebből a folyamatból, de a fejlődő országok tekintetében alapvetően megváltoztatta a hozzáállásukat a világgazdasághoz, a világgazdasági folyamatokhoz, tehát mutatott számukra egy olyan példát, hogy érdemes liberalizálni, érdemes kinyitni az országot a külföldi tőke előtt, hiszen az bevonja az országot a különféle globális értékláncokba és ebből profitálhat az adott ország is. A politikai következményekről én itt nem beszélnék, mert arról elég sokat szoktak mostanában beszélni. Magyarország például az egyik legjobban integrált ezekben a globális értékláncokba az OECD országok között. (1. ábra)

A magyar külgazdasági helyzet, irányok a szakértő szemével

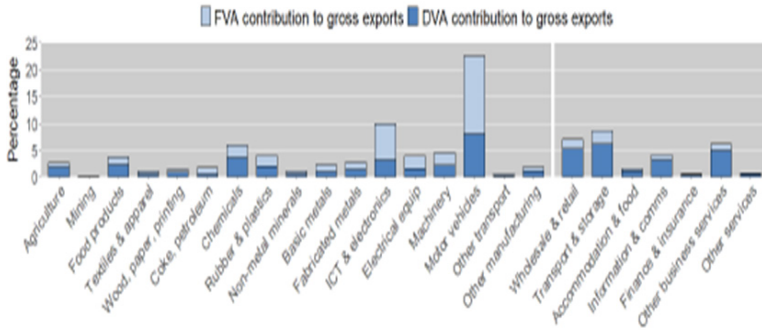
1. ábra: A (bruttó) export külföldi hozzáadottérték-tartalma

Forrás: OECD

Magyarország, Szlovákia, Csehország, Mexikó az első helyeken szereplő gazdaságok ebben a tekintetben az OECD-tagországok között. Ami érdekes még, az az, hogy ez a folyamat nem egyenlően érinti az egyes ágazatokat, bizonyosakat jobban, másokat kevésbé: autóipar, elektronikai ipar, vegyipar és üzleti szolgáltatások, teljesen tág értelemben információs technológia, számítástechnika, pénzügyi szolgáltatások és így tovább azok a szektorok, amelyek erősen érintettek. Magyarország esetében az autóiparunk és az elektronikai iparunk, plusz üzleti szolgáltatásaink nagyon nagymértékben integrálódtak ezekbe az értékláncokba. (2. ábra)

2. ábra: Külföldi és hazai hozzáadott érték a (bruttó) export %-ában ágazatonként Magyarországon, 2018

Forrás: OECD

Az egyik jelenség, amit szeretnék megmutatni, az Kína központi szerepe a globális értékláncokban. Ez azért is érdekes, mert tulajdonképpen a 2007-2008-2009-es időszak, tehát a pénzügyi válság után azt látjuk, hogy megállt ezeknek a globális értékláncoknak a terjedése, növekedése, vagyis inkább egyfajta stagnálás jellemzi őket, viszont amit nem látunk, az Kína térvészése ebben a folyamatban. Inkább azt figyelhetjük meg, hogy a világban létrejött három úgynevezett globális értéklánc-központ: Észak-Amerika (tehát mondjuk a NAFTA), Európa és Ázsia. Ezek közül az első kettő Ázsiától és elsősorban Kínától való függősége a válság után nem csökkent.

A következő fontos határkö a COVID-válság volt, ami pedig megint csak megmutatta azt, hogy mennyire sebezhetőek ezek az értékláncok, mennyire sebezhetőek azok a vállalatok, amelyek erőteljesen támaszkodnak ezekre az értékláncokra. Később az orosz-ukrán háború -elsősorban Európában- szintén ugyanerre hívta fel a figyelmet. Tehát amit látunk, az az, hogy ugyan van egyfajta leszakadás ezekről a globális értékláncokról, a termelésnek földrajzilag nagyon széles spektrumban való kiszervezéséről, de ez Kínát kevésbé érinti. A multinacionális vállalatoknál az egyik oka ennek -a vállalatokkal beszélve-, hogy nagyon magasak az úgynevezett „elsüllyedt költségek” (sunk costs), tehát nem akarják bezárni kínai üzemüket, mert az nagy veszteséggel járna.

A világgazdaságot szemlélve látszik az, amit már említettem, hogy van a három úgynevezett GVC-központ, ezek közül az egyik Ázsia, Kína vezetésével. Látjuk, hogy Kínának nagyon erősek a kapcsolatai mind a két másik központtal, ugyanakkor ez visszafelé nem igaz, Kína kevésbé támaszkodik a másik két központból érkező inputokra. Kína egyfajta kakukktojás vagy ahogy Robert Baldwin megfogalmazta, Kína az ipari inputok OPEC-ja, tehát azt csinál a GVC-s inputok áraival, amit akar, és így nagyon erős hatással van a világgazdaságra.

Európában ugyanez történik, kontinensünk ugyan befelé fordult az idők folyamán, (eleve is erőteljesebben támaszkodott saját inputjaira), de ez a folyamat erősödött a pénzügyi válság után, azzal a kivétellel, hogy Kína szerepe megmaradt Európában is. Tehát Európában is nagyon erős a kínai inputokra való támaszkodás, a 3. ábrán a tagországokat látjuk és azt, hogy kiknél hogyan változott a kínai inputokra való támaszkodás. Látjuk, hogy ez a legtöbb tagországban idővel nőtt.

3. ábra: Az európai országok GVC-részvételének változása 2014 és 2018 között

Table 1
Change in value chain participation (2018-2014)

Country	GVC	RVC	W/CN
Belgium	↓	↓	↑
Croatia	↓	↓	↑
Cyprus	↓	↓	↑
Czech Republic	↓	↓	↑
Estonia	↓	↓	↑
Greece	↑	↓	↑
Hungary	↓	↓	↑
Ireland	↓	↓	↑
Italy	↓	↓	↑
Lithuania	↓	↓	↑
Luxembourg	↓	↓	↑
Malta	↓	↓	↑
Netherlands	↓	↓	↑
Poland	↓	↓	↑
Portugal	↓	↓	↑
Romania	↓	↓	↑
Slovakia	↓	↓	↑
Slovenia	↓	↓	↑
Spain	↓	↓	↑
Austria	↓	↓	↓
Bulgaria	↓	↓	↓
Denmark	↓	↓	↓
Finland	↓	↓	↓
France	↓	↓	↓
Germany	↓	↓	↓
Latvia	↓	↓	↓
Sweden	↓	↓	↓
UK	↓	↓	↓

Source: UNCTAD-Eora database, Natixis
N.B. Results for 2016-2018 are forecasted by UNCTAD-Eora

Megjegyzés: GVC: globális értéklánc-részvétel, RVC: regionális (tehát európai) értéklánc-részvétel; W/CN: a kínai részesedés változása a GVC-inputokban. Forrás: Garcia Herrero, A. és Nguyen, T. (2019) Eurasia Supply Chain Transformation. 31 October 2019. Natixis. <https://research.natixis.com/Site/en/publication/QkIYFbCpyiyXg5zyEb6a0w%3D%3D?from=share>

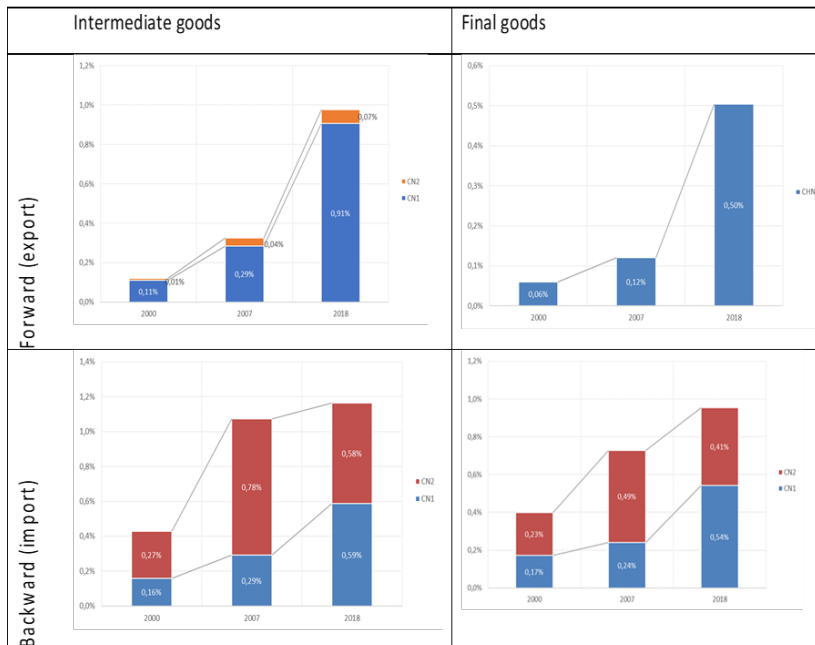
Van egy viszonylag friss kutatási eredményünk, amit itt még megemlítenék, mert az OECD-nek van egy ún. TIVA (hozzáadott érték kereskedelmi) adatbázisa. Ennek legújabb verziójában megkülönböztetik a kínai exportfejlesztő zónákban működő vállalatoknak az exportját, az egyéb kínai exporttól. Ez azért érdekes számunkra, mert az exportfejlesztő zónákban elsősorban külföldi vállalatok vannak, tehát nem kínai tulajdonú vállalatok, és akik Kínából exportálnak, azok túlnyomórészt kínai tulajdonban levő vállalatok. Mi Magyarországot néztük csak, és azt találtuk, hogy a kínai inputoktól való függés részben áttevődött a kínai

A magyar külgazdasági helyzet, irányok a szakértő szemével

tulajdonú vállalatokra. Vagyis a kilencvenes évek végén – kétezres évek elején a kínai inputoktól való függés az a harmadik (elsősorban fejlett) országbeli, Kínában gyártató és onnan félkész- és késztermékeket exportáló multinacionális vállalatoktól való függést jelentette. Most viszont már ez a függés részben áttevődött a kínai tulajdonban levő, Kínában termelő vállalatok inputjaira. (4. ábra)

4. ábra: Kínából származó köztes termékek és késztermékek részesedése a magyar vállalatok importjában (%)

Figure 1. Intermediate and final goods flow of Hungary in relation to China (as a % of the Hungarian total output/total use)

Source: Compilation of the authors by OECD 2021 ICIO

Megjegyzés: CN1: nem exportfejlesztő zónák vállalatai (kínai tulajdonban levő vállalatok); CN2: exportfejlesztő zónák vállalatai (Kínában működő, de külföldi tulajdonban levő vállalatok). Forrás: Gáspár T. – Koppány K. – Sass M. – Shulei Bi (2022) Foreign trade relations of Hungary with China – a global value chain perspective. Kézirat.

Hogy mi történhet most ebben a helyzetben, arra többféle forgatókönyv van. Talán a legvalószínűbb a regionalizáció erősödése, befelé fordulás a három GVC-központ esetében (Észak-Amerika, Ázsia és Európa). Mindegyik központban látunk arra törekvést, hogy valahogy csökkentse a kínai függést. Amerika esetében ez teljesen egyértelmű, Európában is vannak nagyon jelentős ilyen kísérletek az ellátási láncok rövidítésére, diverzifikálására, a kínai kapacitások lassú leépítésére, látszik is ez egy-egy vállalatnál. Ami itt fontos befolyásoló tényező lehet, az a robotizáció, automatizáció, digitalizáció, 3D-s nyomtatás, tehát az új technológiák terjedése, amelyek szintén a regionalizáció irányába hathatnak, hiszen csökkentik az olcsó munkaerő szerepét. Azt gondolom, hogy ezek alapján hosszabb távon látunk majd egy még erősebb backshoring vagy reshoring folyamatot, tehát egyes termelési tevékenységek visszatelepítését Kínából és/vagy Ázsiából. Úgy látszik, hogy Magyarország is részben „ráült” erre a vonatra, hiszen egyrészt igyekszik vonzani a visszahozandó kapacitásokat, másrészt azokat a kapacitásokat, amelyek másik globális értéklánc központból jönnek, de a teljes európai piacot célozzák meg, ezek egyfajta export platformnak hívott befektetések. Az lehet fontos kérdés, hogy milyen tevékenységek jönnek ide, összeszerelés- vagy nem-összeszerelés-jellegűek, erről szerintem majd Péter fog beszélni. Ugyanakkor már látszik más országokban, hogy a magas hozzáadott érték és a fenntarthatóság követelményének érvényesítése szempontjából melyek azok a szakpolitikák, amelyek előtérbe kerülnek, vagyis a munkaerő képzettségét, az infrastruktúrát és a szabályozási intézményi kereteket jelző politikák.

Még valami felértékelődik, amiről igazából nagyon keveset tudunk, mert ahogy említettem, a tulajdon szerinti adatok azok valójában hiányoznak a TiVA-adatbázisból, csak Kína esetében lehet erről valamiféle elképzelésünk. Kína példáján is azt látjuk, hogy a saját multi nagyon fontos lehet, tehát a kínai multik térnyerése teljesen egyértelmű, a globális értékláncokban és a saját globális értékláncok létrehozásában is. Erről nagyon kevés az adatunk, de ha megnézzük a magyar multikat, akkor azt látjuk, hogy belőlük igen kevés van, és akik vannak, azok is nagyon kevéssé a globális értéklánc típusú ágazatokban tevékenykednek, vagy ha ott tevékenykednek, akkor inkább alacsonyabb beszállítói szinten

működnek, mint mondjuk a Videoton saját termék nélkül vagy a Jász Plasztik a műanyag iparban. Ha megnézzük a vezető magyar multik listáját, akkor talán a Richter Gedeon vagy a Masterplast lehet ebből a szempontból „nyerő”, de ez igen kevés, ha a vezető cseh vagy lengyel multinacionális vállalatokhoz hasonlítjuk őket. A másik két országban viszonylag sok a termelő vállalat, az autóiipari vagy annak beszállító cég, vagy akár a ruházati kiskereskedelemmel foglalkozó lengyel cégek, amelyek szintén vezető szerepet játszanak az általuk forgalmazott termékek előállításának globális vagy regionális értékláncok keretében történő megszervezésében.

Vakhal Péter, a Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet kutatási igazgatója

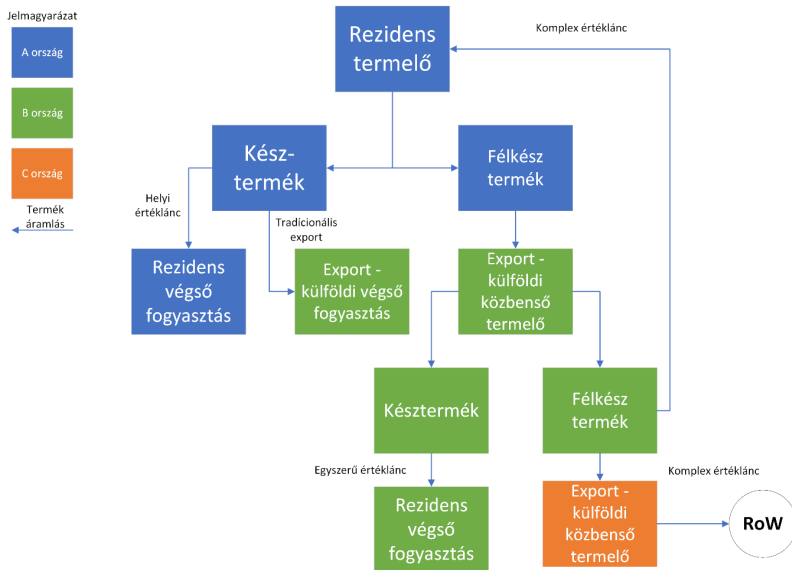
GLOBÁLIS ÉRTÉKLÁNCOK KELET-EURÓPÁBAN AZ ELMÚLT HÁROM ÉVTIZEDBEN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL MAGYARORSZÁGRA

A magam előadásában és kutatásában nem kifejezetten a jövőre koncentrálnék, hanem inkább a múltra, leginkább azért, mert azt gondolom, hogy majd innen fogunk tudni tenni valamilyen kivetítést a jövőre és a múltból tudjuk levonni a tanulságokat a jövő számára. Egy olyan elemzést készítettem, amiben 30 év adatait próbáltam meg összehasonlítani. Ott kapcsolódnék majd rá a konferencia korábbi előadásaira, hogy ha valóban a globális értékláncok mentén vizsgáljuk az elmúlt három évtizedet, akkor Magyarország Szlovákiával, Csehországgal, Lengyelországgal (és egyébként a közép-kelet-európai régióval) együtt a leginkább beágyazott térségnek számít a világon a nemzetközi ellátási láncokban. Ami a hozzáadott értéket illeti (Sass Magdolnának mondta azt, hogy a külföldi hozzáadott értéktartalom a magyar exportban iparágonként eltérő), leginkább a feldolgozóiparban tudjuk elemezni, ahol a külföldi rész akár 60-70% is lehet. Ennek az inverze, hogy a magyar hányad kb. 30-40%, de ezen belül a járműiparban kifejezetten alacsony -attól függően, hogy melyik adatbázist nézzük. Van olyan terület, ahol még ennél is alacsonyabb, mindösszesen 20-30% közötti részarányt takar. Ha némileg eltávolodunk ettől és nem csak az exportra koncentrálnak, akkor látjuk, hogy általában az előállított hozzáadott értéknek nagyjából a fele az, ami Magyarországon marad és a másik fele az, ami valamilyen formában exportra kerül, illetve valamilyen formában az értékláncokban tovább forgalmazódik. Az elmúlt 30 évre vonatkozóan némiképp meglepő lesz majd az eredmény, amit mutatok, mert pontosan az benne a meglepő, hogy így igazából az elmúlt három évtized folyamán (1995-

től szolgáltat adatokat az adatbázis), nagyon sok dolog nem változott. Nagyon lassú folyamatról van tehát szó, ahogy Magyarország, illetve az egész térségünk a rendszerváltást követően integrálódott a nemzetközi munkamegosztásba. Nemzetközi munkamegosztás azonban nem csak a kapitalista piacgazdaságban volt, a KGST-n belül is jól ismert munkamegosztási folyamatok léteztek. Ami még érdekesebb, hogy a tervezdaság időszakában is voltak olyan kelet-európai konglomerátumok, amelyek kvázi termelőtevékenységet folytattak az akkori tőkés országokban. (Itt most nem a közismert „impex” vállalatokra kell gondolni). Néhány ilyen tervezdasági múlttal rendelkező nagyvállalat a mai napig üzemel, és regionális mértékkel számottevő méretű nemzetközi beszállítói, és értékesítési hálózattal rendelkezik. Ezek az úgynevezett „vörös multik”, ahogy a szakirodalom nevezi őket, ők voltak a szocialista blokk első próbálkozásai a korabeli globális értékláncokban a tőkés országok irányába. Csak néhány ismertebb márkanév: Skoda, Zastava, FLT Metals (Lengyelország), illetve bár mára már megkopott, de fénykorában mindenképpen világszínvonalat megütő hazai gyártású autóbusz, az Ikarus. Klasszikus értelemben véve természetesen ezek a vállalatok a tőkés országokban nem folytattak kiszervezett termelőtevékenységet, inkább értékesítést és márkaképviselést láttak el, azonban a külföldön befektetett tőke szempontjából mindenképpen kuriózumnak számítottak.

Tanulmányomban kizárólag az úgynevezett downstream értéklánccal, tehát azzal foglalkozom, hogy ha már előállították Magyarországon a hozzáadott értéket, akkor azzal mi történik. (Ennek van egy másik lába; az úgynevezett upstream értéklánc azt mutatja, hogy a hozzánk importált hozzáadott érték milyen folyamatokon ment keresztül és honnan érkezik.) A vizsgálati módszertan az úgynevezett Wang-féle UIEBE eljárást alkalmazza, amely felbontja a megtermelt hozzáadott értéket annak felhasználása szerint. A fő kutatási kérdésem tehát az, hogy alakulhatott-e volna másként a mi beágyazódásunk a nemzetközi munkamegosztásba? Az alkalmazott mutatók értelmezése a következő: *Legyen* egy rezidens termelőnk, aki kétféle terméket állíthat elő, készterméket vagy félkész terméket és ebben van saját hozzáadott értéke. (*ld. 1. ábra*) Ha elindulunk ezen a vonalon, akkor a késztermékből annak felhasználását tekintve két kimenet lehetséges:

1. ábra: Rezidens termelő exportra készítette termékeinek lehetséges határon átnyúló forgalma

Forrás: saját szerkesztés

- az egyik a rezidens végső fogyasztás, ami azt jelenti, hogy az országban élő és működő rezidensek itt ezt el is fogyasztják. Egy példa: a pék elkészíti reggel a kiflit, amit a fogyasztók Magyarországon el is fogyasztanak, az semmilyen nemzetközi értékláncba nem kerül bele, nincs értékesítési céllal történő határátlépés. A magyar hozzáadott értéknek (és úgy általában a világon is) a fele helyi értékláncban realizálódik. Más szavakkal: az itthon megtermelt hozzáadott érték felét itthon is használják fel. Ezzel a késztermékekkel megtörténhet az is, hogy exportra kerül, azzal a céllal, hogy azt külföldi fogyasztó tudja majd megvásárolni. Ez az úgynevezett tradicionális vagy hagyományos export. Ha félkész termék készül és kerül exportra, akkor az már nemzetközi munkamegosztás, és a termék bekerül egy nemzetközi értékláncba.
- ha az importőr országban, tehát ahova mi exportáljuk, egy vállalat készterméket készít belőle és ott helyben el is fogyasztja, akkor

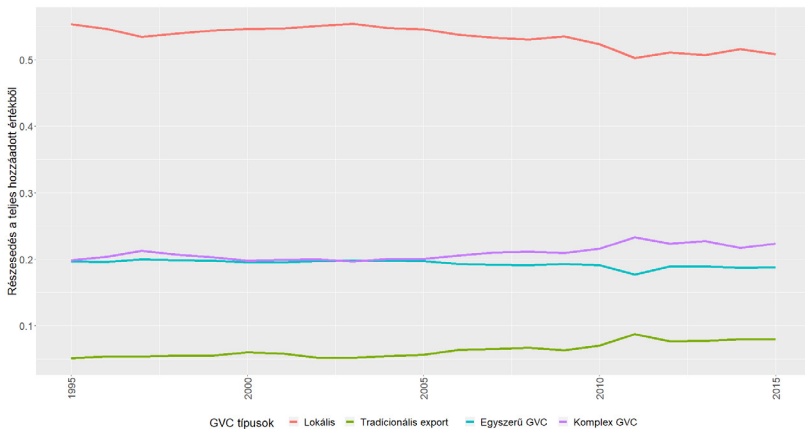
ez az úgynevezett egyszerű értéklánc. Egy határátlépés történik, a félkész termékből az importőr országban elfogyasztott késztermék lesz. Csak egy egyszerű példa: az általunk beszállított almából egy osztrák vállalat almalevet készít, és értékesíti Ausztriában. Van itt egy másik ág is, talán ez a legérdekesebb, amikor mi egy félkész terméket gyártunk, exportáljuk. Ott valamennyi hozzáadott értéket hozzáadnak, de továbbra is egy félkész termékről van szó, amit újfent tovább exportálnak. Így tehát az általunk megtermelt hozzáadott érték hosszan cirkulál a világban. Ez az úgynevezett komplex értéklánc, amelyben legalább két határátlépésnek kell történnie. Jó példa erre a járműipar, ahol több tucat ország hozzáadott értéke található meg végül a késztermékben. Azt hozzátenném, hogy ezeken a csatornákon nem állítható fel preferenciasorrend, nem mondhatjuk azt, hogy valamely típusú értéklánc előnyösebb lenne a hazai gazdaság szempontjából, de említenék egy-két szempontot és nem tudok igazán állást foglalni egyik mellett sem. Az egyik ahogy itt is elhangzott két előző előadásban is, hogy különösen 2020 után, a COVID-válságot követően komplex értéklánccok majd lerövidülnek és elkezdődik a reshoring (visszatelepülés). Ez egy kvázi racionális gondolatmenet, azonban jelenleg csupán néhány esettanulmányt tudunk felmutatni a témában, tömeges visszatelepülésről jelenleg nincsenek adataink. Mivel a legfrissebb nemzetközi adat 2018-as, véleményem szerint legkorábban 2028-2030 környékén tudjuk majd megmondani, hogy ez így megtörtént-e, addig maradnak az esettanulmányok.

Van itt még egy szempont, nevezzük fejlődésgazdaságtani szempontnak, amikor azt mondjuk, hogy jöjjenek közelebb az értéklánccok a fogyasztókhoz, ami praktikusán azt jelenti, hogy a nemzetközi munkamegosztásunkban egy kicsikét vegyünk vissza. A komplex értéklánccoknak van azonban egy kedvező tulajdonsága, amit leginkább a jövedelem multiplikátor hatásokon keresztül tudnánk mérni. Például, ha a német fogyasztóknak emelkedik a jövedelmük, és vesznek egy újabb Mercedest, akkor az egyszerre legalább 4-5-6 országban is jövedelememelkedést indukál. Ugyanakkor, ha ezt a komplex értéklánccot lerövidítjük, és a német fogyasztókhoz közelebb visszük a termelést, akkor csupán 2-3 országban fog még jövedelem ter-

Globális értékláncok Kelet-Európában az elmúlt három ...

melődni, ezek közül pedig az egyik nagy nyertes éppen Németország lesz. Természetesen a megemelkedett német jövedelem egy része importkeresletet generál majd az országban, ami végső soron újabb jövedelmet jelenthet más országokban, de csak azokban, ahol képesek olyan készterméket előállítani, ami a német piacon értékesíthető. Erre pedig jó eséllyel csak nagyon kevés vállalat képes a térségben. Mindenképpen szeretném megemlíteni, hogy abban, hogy a második világháború után inkább kisebb helyi konfliktusok voltak, a nemzetközi munkamegosztás, azt gondolom, hogy igenis komoly szerepet játszott, hiszen a fejlődő országok be tudtak kapcsolódni alacsony tőkeigényű beruházások mellett. Tekintsük meg a következő 2. ábrát, azt láthatjuk, hogy miként alakultak Magyarországon az említett értéklánc csatornák. Gyakorlatilag semmilyen változás nem történt az elmúlt évtizedekben, Talán egy kicsikét trendszerűen mintha csökkenne ez a hazai értéklánc, mintha egy kicsit növekedne az egyszerű export újra, de tulajdonképpen nincsen jelentős változás.

2. ábra: Hozzáadott érték csatornák alakulása Magyarországon 1995 és 2018 között

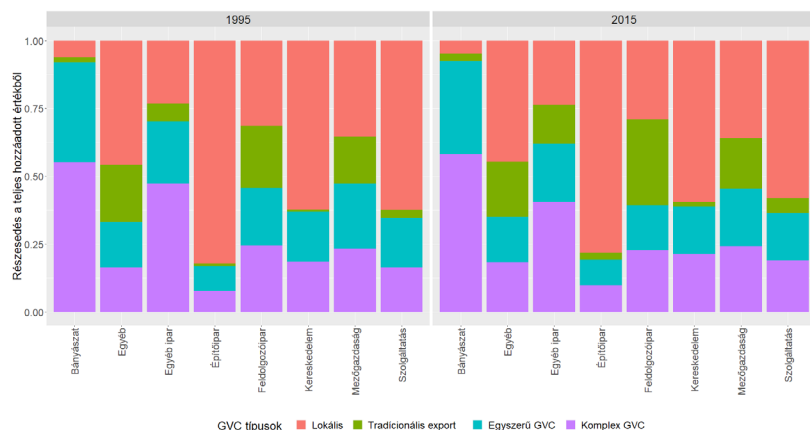

Forrás: Eora alapján saját számítás

Nézzünk meg a következő ábrát (3. ábra), amely az ágazatonkénti változásokat mutatja meg. Az olvasó itt sem lát igazán különbséget, ami

nem véletlen, merthogy nagyon úgy tűnik, hogy a szerkezetben sem volt komoly változás, talán kivéve egy területet, ez a feldolgozóipar. Emögött az van, hogy az egyszerű értéklánc, a tradicionális export részaránya az export csatornában az elmúlt 20-30 évben emelkedett.

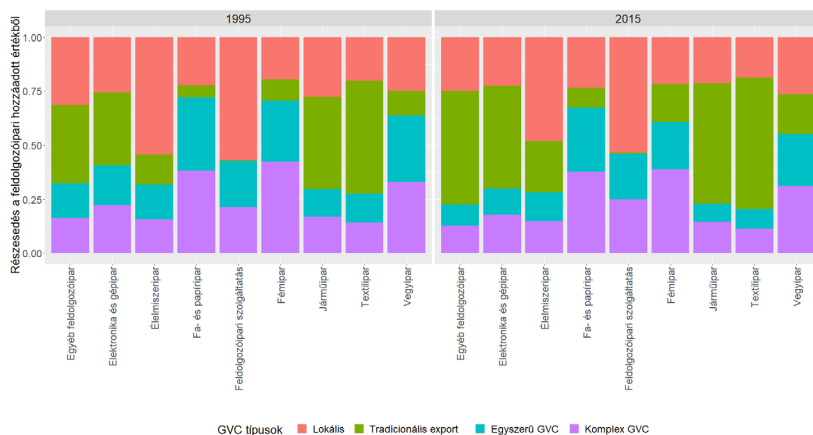
3. ábra: A hozzáadott érték csatornák változása aggregált ágazatonként 1995-ben és 2015-ben

Forrás: Eora alapján saját számítás

Ugyanez kibontva a 3. ábrán a feldolgozóipart illetően, látszik, hogy ez is nagyon hasonló képet mutatott az eltelt időben, de azért van két ágazat, amiket érdemes közelebbről megvizsgálni. Ez egyrészt a járműipar, az elektronika és gépipar, mert ott is látszanak nagyobb változások, másrészt a textilipar, ami egy viszonylag kis ágazat Magyarországon.

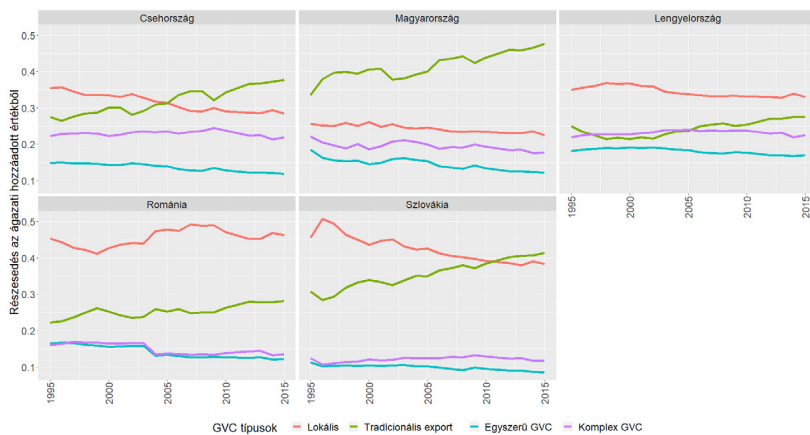
4. ábra: A feldolgozóipari hozzáadott érték csatornák változása 1995-ben és 2015-ben

Forrás: Eora alapján saját számítás

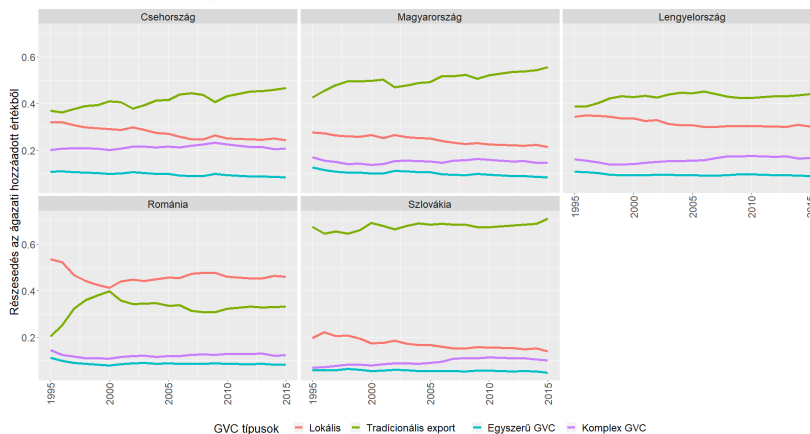
Az elektronika és gépipar hozzáadott érték csatornáknak az alakulásánál érdemes megfigyelni, hogy a rendszerváltozás óta halad előre Magyarország esetében szépen a hagyományos export, ami lényegében dominálja a külkereskedelmünket. (4. ábra) A környező országokban ez egy kicsikét másképp néz ki. A járműiparban, nagyon hasonlítunk a cseh gazdaságra. (5. ábra) Az ő esetükben is hasonló a sorrend, arról van szó itt is, hogy a hagyományos export dominálja a külkereskedelmet, miközben a komplex és egyszerű értéklánc kvázi jelentéktelen, de ugyanilyen jelentéktelen egyébként az összes többi országban is. Itt van egy kakukktojás, ezt mindig el szoktam mondani, Románia, ahol, ha megnézzük, van helyi értéklánc a román járműipar mögött. (ld. 6. ábra) Bár francia licenről van szó, azonban a Dácia által legyártott járműveknek az 50 százalékát hozzáadott értékben mérve román fogyasztók veszik meg, így a multiplikátor hatása ennek a termelésnek ott marad Romániában és ott termelnek további hozzáadott értéket. Van tehát a termelésnek egy hazai felvásárló piaca és ebben nagyon különbözik az összes többi környező országtól.

5. ábra: Elektronikai és gépipari hozzáadott érték csatornák alakulása 1995 és 2015 között a V4 országokban és Romániában

Forrás: Eora alapján saját számítás

6. ábra: Járműipari hozzáadott érték csatornák alakulása 1995 és 2015 között a V4 országokban és Romániában

Forrás: Eora alapján saját számítás

Következtetések

Azt láttuk, hogy nincsen igazából komoly változás az elmúlt 30 évben. Volt nekünk a rendszerváltás után valamilyen ipari szerkezetünk és igazából erre tudtuk csak rácsatolni az FDI-t bevonzó politikát. Más se tudott nagyon mást csinálni a térségben. Az, hogy a térség iparszerkezete nem tudott igazából megújulni, nem feltétlenül jelent rossz irányt. Potenciális növekedésünk a kiinduló feltételek függvénye, amiben egyébként a FÁK országokhoz képest nem álltunk rosszul.

Amikor azt vizsgáljuk, hogy hogyan zárkózunk fel a nyugat-európai vagy az EU-s átlaghoz, akkor kétfajta iskola tűnik fel. Az egyik az abszolút konvergencia, ami azt mondja, hogy felzárkózunk, elérjük, netán meg is haladhatjuk az EU átlag 100 százalékát és majd együtt haladunk velük tovább (abszolút konvergencia). A feltételes konvergencia viszont azt mondja, vannak kiindulási feltételeink, a konvergencia függ a humán erőforrástól, a tőkeellátottságtól és egyéb dolgoktól és mindenki oda fog konvergálni, ami a saját önmaga egyensúlyi állapota meghatároz. Nagyjából ezt látjuk, hogy kezdünk így most már bekonvergálni az EU reál fejlettség 70-75 százalékára.

Nem látok azonban olyan pontot, ahol sikerült volna kitörni, nem történt úgynevezett „upgrade”, tehát nem tudtunk feljebb lépni az értékláncokban, mert ha igen, akkor egyre komplexebb termékeket tudtunk volna előállítani.

Azt is el szoktam mondani, hogy nyilván most a verseny Szlovákiával, Romániával zajlik, de ha mi upgrade-et -a láncokban feljebb jutni- szeretnénk, akkor már nem Szlovákia és Románia a versenytárs, hanem Hollandia, Ausztria esetleg Németország. Tehát akkor teljesen más feltételek mellett kell játszani.

Ha azt mondjuk, hogy hozzuk közelebb a fogyasztókhoz a termelést és látjuk, hogy hogyan tör előre a térségben hagyományos export, ami kifejezetten a késztermék exportot jelenti, akkor felteszem a kérdést, hogy melyik az az utolsó termelési folyamat egy feldolgozóipari értékláncban, amely során késztermékek készülnek? Az összeszerelés. Az összeszerelés az utolsó folyamat, összerakjuk és utána mehet a fogyasztóhoz. Ismert tény azonban, hogy az összeszerelés állítja elő a legkisebb hozzáadott

értéket. Még Kínában is, csak ott akkora volumenről beszélünk, hogy az már kivált náluk egy 10 százalékos gazdasági növekedést, de ettől még az ötezer dolláros iPhone-ban a kínai hozzáadott érték nem éri el a 100-150 dollárt. Az azonban nem fejlődés, hogy a termelési függvényben úgy érünk el kibocsátás növekedést, hogy még bele tudunk vonni tízezer embert, különösen nem, ha már számottevő mértékben szükséges vendékmunkásokat igénybe venni. Akkor beszélhetünk fejlődésről, ha a helyi tízezer emberrel ezt kell megoldani, ezt pedig a termelékenység bővülésének hívják.

Mindezek alapján én azt gondolom, hogy ha elmúlt 30 évben nincs jelentős változás, akkor valószínű, hogy a következő 20-30 évben sem lesz, legalábbis a múltbéli adatok talán ezt mutatják. A középjövedelmű országok csapdájában való megragadás sajnos ezáltal meglehetősen valószínű.